

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Katedra rozvojových a environmentálních studií

Bc. Markéta Lávičková

**KLÍČOVÉ ETAPY V ROZVOJI BRAZILSKÉHO
DROGOVÉHO PRŮMYSLU**

Diplomová magisterská práce

Olomouc 2017

Vedoucí práce: Mgr. Radek Kreuziger

Abstrakt

V této práci je komplexně zhodnocena problematika drogového průmyslu v Brazílii a jeho vývoj do dnešní podoby. První část je věnována obecnému úvodu do této problematiky a stručně představuje její současnost. Následující kapitola definuje historický kontext drogového průmyslu a určuje jednotlivé etapy v jeho rozvoji prostřednictvím drog, které se postupně na brazilském trhu s narkotiky objevovaly. V zásadě se zabývá obdobím od poloviny dvacátého století do přelomu dvacátého a jednadvacátého století. Na historickou část navazuje část podrobněji zaměřená na současnost, která zkoumá přístup státu v problematice drog, dopady drogového průmyslu na prevalenci HIV/AIDS, míru násilných úmrtí, vězeňskou populaci, vzdělávání, postavení dětí, zaměstnanost a v neposlední řadě na brazilskou politiku a nakonec se věnuje programům, projektům a kampaním vedeným ze strany UNOCD, USA, ale i organizací na národní úrovni. Tyto kapitoly jsou pak doplněny náznaky možného budoucího vývoje a sérií doporučení, která by mohla v řešení drogové otázky.

Klíčová slova:

Brazílie, drogy, organizovaný zločin, kriminalita, favela

Abstract

This paper brings us complex outlook on a drug industry in Brazil and its evolution until today. The first part of the work is devoted to general introduction to this issue and briefly presents the present state. Next chapter defines the historical context of drug industry and identifies various stages of its development via drugs that gradually appeared on the Brazilian drug market. This chapter covers a period from the mid-twentieth century to the turn of the twentieth and twenty first century. After the history chapter, the chapter focused on the detailed present follows. It examines the state's approach to the drug issue, the impact of the drug industry on the prevalence of HIV/AIDS, rate of homicides, prison population, education, position of children, employment and the Brazilian politics and finally deals with the programs, projects, and campaigns led by UNOCD, USA, as well as other organizations at national level. These chapters are complemented by hints of possible future development and series of recommendations that might solve these drug issues.

Key words:

Brazil, drugs, organized crime, criminality, favela

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a použila jsem jen prameny uvedené v seznamu literatury.

Olomouc, 13. dubna 2017

.....

Touto cestou bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce, Mgr. Radku Kreuzigerovi, za cenné rady, připomínky, vstřícný přístup a čas, který mi během zpracovávání mé diplomové práce věnoval.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Markéta LÁVIČKOVÁ**

Osobní číslo: **R150352**

Studijní program: **N1301 Geografie**

Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**

Název tématu: **Klíčové etapy v rozvoji brazilského drogového průmyslu**

Zadávací katedra: **Katedra rozvojových studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce je definovat klíčové etapy v oblasti drogového průmyslu v Brazílii. První část práce vymezí zásadní éry drogového průmyslu za pomoci určení klíčových událostí, které dané etapy definují a zhodnotíme jejich vliv na ekonomiku i společnost. Druhá část práce se zaměří na současnou situaci trhu s drogami v Brazílii. Zhodnotí současný vliv brazilského drogového průmyslu v oblastech ekonomické a sociální, a také definuje přístup a zásahy státu k této problematice. Poslední část práce se pokusí nastínit, jak by se mohl trh s drogami v budoucnosti vyvíjet. Samotný závěr pak porovná dopady brazilského drogového průmyslu v jednotlivých érách a současnosti. Struktura práce: 1. Úvod 2. Cíle práce a metodika 3. Úvod do problematiky drogového průmyslu v Brazílii 4. Zásadní etapy brazilského drogového průmyslu 5. Současnost drogové problematiky v Brazílii 5.1 Zásahy a přístup státu v této problematice 5.2 Dopady 6. Možnosti budoucího vývoje brazilského drogového průmyslu 7. Závěr 8. Resumé 9. Seznam zdrojů, případné přílohy

Rozsah grafických prací: dle potřeby
Rozsah pracovní zprávy: 20 - 25 tisíc slov
Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

Caron, Arielle (2008). The effect of drug trafficking on the development of Brazil. UPI next. 26. 9. 2008 (<http://next.upi.com/archive/2008/09/26/The-effect-of-drug-trafficking-on-the-development-of-Brazil/1521228976637/>, 25. 1. 2016). Delgado, Fernando Riberio (2009). Lethal force: police violence and public security in Rio de Janeiro and Sao Paulo (New York: Human Rights Watch). Downie, Andrew (2002). Brazil's drug users will get help, instead of jail. The Christian Science Monitor. 4. 1. 2002 (<http://www.csmonitor.com/2002/0104/p7s2-woam.html>, 26. 1. 2016). International Narcotics Control Board (2007). Report 2006 (New York: United Nations). Kahn, Tulio - Murray, Joseph (2013). Crime and violence in Brazil: Systematic review of time trends, prevalence rates and risk factors. *Agression and Violent Behavior* 18 (5), s. 471-483. Miraglia, Paula (2015). Drugs and Drug Trafficking in Brazil: Trends and Policies (<http://www.brookings.edu/media/Research/Files/Papers/2015/04/global-drug-policy/Miraglia-Brazil-final.pdf?la=en>, 25. 1. 2016). Vidotti, Carlos Cezar Flores - Castro, Lia Lusitana Cardozo - Calil, Simone Saad (2008). New drugs in Brazil: Do they meet Brazilian health needs?. *Rev Panam Salud Publica* 24 (1), s. 36-45. Zaluar, Alba (2003). Violence related to illegal drugs, easy money and justice in Brazil 1980- 1995. Unesco (<http://www.unesco.org/most/zaluar.htm>, 25. 1. 2016).

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Radek Kreuziger**
Katedra rozvojových studií

Datum zadání diplomové práce: **4. ledna 2016**
Termín odevzdání diplomové práce: **15. dubna 2017**

L.S.

prof. RNDr. Ivo Frébort, CSc., Ph.D.
děkan

doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 27. ledna 2016

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Úvod do problematiky drogového průmyslu v Brazílii.....	4
3. Zásadní etapy brazilského drogového průmyslu a jeho dopady.....	11
4. Současnost drogové problematiky v Brazílii.....	26
4. 1 Zásahy a přístup státu v této problematice	27
4. 2 Dopady	39
4. 3 Intervence mezinárodních aktérů a činnost organizací	46
5. Možnosti budoucího vývoje brazilského drogového průmyslu a doporučení	56
6. Závěr	60
7. Seznam zdrojů	62

1. Úvod

Brazílie – v poslední době je jméno tohoto státu skloňováno hned v několika směrech. O Brazílii, jakožto jedné z nových mocností globálního jihu, se mluví a píše již dlouho, obzvláště v posledních letech se její ekonomický potenciál projevuje čím dál výrazněji. Před nedávnem se o Brazílii mluvilo v souvislosti s virem zika, jelikož nejvíce nakažených tímto virem bylo zaznamenáno právě tam. A nakonec, nejaktuálněji byla Brazílie skloňována v souvislosti s Olympijskými hrami v roce 2016, díky kterým zaznamenala nárůst cestovního ruchu. Jak je však možné, že i přes zvyšující se ekonomickou perspektivu, žije téměř čtvrtina obyvatel Brazílie v chudinských favelách?¹

Příčin existuje opravdu mnoho. Jednak můžeme mluvit o omezené efektivitě vlády v tom smyslu, že je schopna účinně rozhodovat pouze v některých sférách (index efektivit² je za období 1996 až 2014 na hodnotě -0,07,³ zatímco v České republice je za stejné období na hodnotě 0,9).⁴ Dalším problémem omezující rozvoj Brazílie je bezpochybně vysoká míra korupce, která se v poslední době neustále zvyšuje (roku 2015 byl index vnímání korupce⁵ na hodnotě 38,⁶ v České republice byl ve stejném roce na hodnotě 56).⁷ Důležitou překážkou jsou také vysoké rozdíly mezi chudými a bohatými a v podstatě neexistující (velmi slabá) střední vrstva. Vysoké nerovnosti v příjmech pak vytváří živnou půdu pro další, velmi podstatnou, brzdu rozvoje jihoamerického hegemona, a to vysokou kriminalitu, která se zde projevuje v mnoha formách. Jednou z forem kriminality je kriminalita spojená s drogami, jež je předmětem následující práce a tudíž je pro nás klíčovým faktorem.

Obchod s drogami je v Brazílii velice lukrativním byznysem. Jihoamerický hegemon nemá pouze rozsáhlý vlastní trh, ale je i jedním z center přeshraničního obchodu na celém jihoamerickém kontinentu. Místní drogové kartely zdatně obchodují

¹ CatComm.org, 2016.

² Index dosahuje hodnot od -2,5 do 2,5, přičemž -2,5 je nejslabší efektivita a 2,5 je nejsilnější efektivita (The Global Economy, 2016).

³ The Global Economy, 2016.

⁴ The Global Economy, 2017.

⁵ Index označující míru korupce dosahuje hodnot od 0 do 100, přičemž čím je vyšší číslo indexu, tím nižší je míra korupce (Rada vlády pro koordinaci boje s korupcí, 2016).

⁶ Trading Economics, 2016.

⁷ Trading Economics, 2017.

s organizovanými skupinami například v Peru, Bolívii, Paraguayi nebo s „mekkou“ jihoamerického obchodu s drogami, Kolumbií.⁸ Mimo jiné funguje Brazílie jako poměrně vytížená přestupní stanice obchodu s drogami mezi Latinskou Amerikou a Evropou. Rozsáhlost obchodu s drogami tedy do značné míry podkopává rozvoj Brazílie, ať už ve smyslu jisté neefektivity drogového průmyslu na další odvětví a tedy nedostatečného přísunu financí z podnikání do státního rozpočtu, anebo například ve smyslu zvyšující se úmrtnosti v důsledku drogových válek či onemocnění, která jsou s užíváním drog spojena.⁹ Řada studií poukazuje na to, že počet násilných úmrtí během posledního desetiletí významně stoupá společně s narůstajícími spory mezi drogovými gangy a snahami o získání monopolu v oblasti organizovaného zločinu.

Cílem této práce však není definovat problematiku drog jako faktor omezující rozvoj Brazílie, ale spíše ji uchopit jako fenomén, který se zde vyskytuje ve značné míře a je ve své podstatě s Brazílií spojován již řadu desetiletí. Za tu dobu se pochopitelně drogový průmysl proměnil a vyvíjel se a tento vývoj je právě ústředním tématem této práce. První kapitola práce se bude věnovat spíše obecnému úvodu do problematiky drogového průmyslu v Brazílii. Představíme si tento fenomén tak, abychom se v následujících částech mohli věnovat již jeho vývoji a postupnému formování do dnešní podoby.

V následující kapitole budeme identifikovat jednotlivá období, která současný brazilský drogový průmysl vytvářela. Budeme se věnovat tomu, čím byla jednotlivá období typická, co je určovalo a jaké měla dopady na brazilskou společnost i ekonomiku. V rámci jednotlivých period se pokusíme určit impulzy, které by mohly být příčinou přechodu z jedné etapy drogového průmyslu do té další. Cílem této kapitoly je tedy identifikovat éry formující současnou podobu drogového průmyslu v Brazílii a jeho účinnost v jednotlivých obdobích.

Jak bylo již výše uvedeno, rozvoj brazilského drogového průmyslu je otázkou několika desetiletí, která určovala současnou podobu tamní drogové problematiky. A právě současnou situací v této oblasti se bude zabývat druhá část práce. Tato část se bude

⁸ The Americas Post, 2016.

⁹ Miraglia 2016.

věnovat tomu, jak reálně vypadá bývalá portugalská kolonie na pozadí drogových válek a bezpečnostní krize. Jak ale přistupuje ke konání drogových kartelů a gangů brazilská vláda? Má nějakou moc? A má vlastně zájem tento problém řešit? I na tyto otázky budeme v této kapitole odpovídat. V neposlední řadě se v této části budeme věnovat dopadům drogového průmyslu na Brazílii a její ekonomiku a společnost a činnosti mezinárodních aktérů a organizací, které se aktivně zapojují do řešení problému drog v této oblasti.

Poslední část bude z velké části teoretická. Na základě přechozích kapitol se pokusíme zachytit ty nejzásadnější aspekty brazilského drogového průmyslu a způsob, jak se vyvíjely. Z nich pak budeme vycházet a nastíníme, jak by se v budoucnu mohlo toto odvětví rozvíjet. V závěru kapitoly se pak pokusíme navrhnout změny a regulace, které by mohly vést k potlačení drogového průmyslu v Brazílii nebo alespoň k jeho částečnému omezení. V závěru práce pak porovnáme, jaké měl drogový průmysl dopady ve svých jednotlivých érách a jaké dopady má tato forma kriminality v současnosti.

Metodicky je tato práce koncipovaná jako kvantitativní výzkum založený na rešeršně kompilační metodě. V práci byla sesbírána data odborníků na danou problematiku a jejich syntézou se podařilo hledat odpovědi na stanovené výzkumné otázky. Výběr použitých zdrojů se řídil jednotlivými kapitolami. Historická část práce je založena na článcích Elisaldoa Carliniho, Michela Misse a Joany D. Vargas, kteří se problematice drog věnují a jsou jedněmi z mála zdrojů, které se věnují minulosti tohoto fenoménu. Kapitola věnující se současnosti drogového průmyslu vychází z práce Pauly Miraglia, která se komplexně zabývá obchodem s drogami, současnými trendy a protidrogovou politikou v Brazílii. Všechny kapitoly jsou pak doplněny články z internetových periodik.

V následující kapitole se tedy budeme věnovat jedné z nejvýraznějších forem kriminality v Brazílii. Ve státu, který rozhodně má potenciál stát se jednou z nových ekonomických velmocí.

2. Úvod do problematiky drogového průmyslu v Brazílii

Jak již bylo řečeno v úvodu této práce, drogový průmysl tvoří významnou složku podnikatelské struktury v Brazílii, navíc poměrně výnosnou složku. Brazilský drogový průmysl nefiguruje pouze na domácím trhu, ale i na zahraničních trzích, čímž vytváří hustou a propracovanou organizovanou síť, kterou je těžké narušit. Nyní si tedy obecně představme, jakou podobu má drogový průmysl v Brazílii. Do úzu se současnosti této problematiky v Brazílii budeme věnovat až v jedné z následujících kapitol. Než však přejdeme ke specifikům obchodu s drogami, představíme se ve stručnosti charakteristiky organizovaného zločinu v Brazílii, jehož je obchod s drogami součástí.

Konvence OSN proti mezinárodnímu organizovanému zločinu definuje organizovaný zločin jako zločin spáchaný strukturovanou skupinou tří nebo více osob, která existuje po určité časové období a jedná ve vzájemné dohodě za účelem spáchání jednoho či více závažných trestných činů za účelem získání přímého či nepřímého finančního nebo jiného hmotného prospěchu, přičemž strukturované skupiny nemusí mít formálně definované funkce svých členů.¹⁰ Organizovaný zločin se projevuje v mnoha formách, včetně obchodu se střelnými zbraněmi, obchodu s lidmi či již výše zmíněného obchodu s drogami. Velké sumy peněz, kterými organizované skupiny oplývají, ohrožují legitimní ekonomiky a mají přímý dopad na veřejné procesy (např. volby) díky korupci. Organizovaný zločin má taktéž vliv na počet úmrtí ročně. Řada jedinců přichází o život díky tomu, že se dostane do rukou zločinců zapojených v organizovaném zločinu, podléhá zdravotním problémům spojeným s užíváním drog, stává se obětí střelných zranění či přichází o život díky obchodu s lidmi. Organizovaný zločin je vysoce diverzifikovaný a přesahuje hranice států, jedná se tak o závažný globální problém, který prostupuje napříč vládními institucemi, podněcuje korupci, infiltruje obchod a politiku a zpomaluje hospodářský a sociální rozvoj. Podkopává vládu a demokracii a dává moc těm, kteří stojí mimo zákon.¹¹

Brazílie je v podstatě ideálním prostředím pro „vzkvétající“ organizovaný zločin. Značný počet chudých žijících ve favelách a vysoká míra korupce přispívají k narůstající

¹⁰ UNODC, 2004a.

¹¹ UNODC, 2017a.

moci organizovaných skupin. Finanční výnosy, které získávají z nelegální činnosti, využívají k tvorbě vlastní infrastruktury (ta je žádaná i místními obyvateli) a k vyzbrojování. Chudinské favely jim pak poskytují jakési útočiště k vyvíjení své činnosti. Budeme-li se bavit o historii výskytu fenoménu organizovaného zločinu v Brazílii, tak jeho prvopočátky nalezneme již na přelomu devatenáctého a dvacátého století, kdy se zde vyskytovaly organizované gangy, tzv. *cangaceiros*, se silnou hierarchií a sklonem k násilí, které fungovaly v malých vesnicích a městech. Do jejich agendy spadalo znásilňování, krádeže a v mnoha případech i vraždy, i přesto však byly podporovány místními obyvateli, protože část bohatství, které tyto gangy ze své činnosti získávaly, byla distribuována právě mezi místní obyvatelstvo¹². V průběhu desetiletí však byla potřeba tyto skupiny restrukturalizovat a vytvořit sofistikovanější systém, který nakonec přinesl rozšíření trestné činnosti například o obchod s drogami či se zbraněmi.¹³

Do dnešní podoby se organizovaný zločin v Brazílii začal přetvářet v době vojenské junty (1964-1985), kdy se ve věznicích začaly slučovat skupiny běžných a politických vězňů. Během redemokratizace zde kriminalita začala být ještě sofistikovanější a organizované skupiny začaly svoji činnost řídit jako prosperující podnikatelskou síť, která se mimo jiné začala vymezovat i vůči politickým a policejním orgánům.¹⁴ V té době vznikly dvě nejvýznamnější organizované skupiny, a to *Comando Vermelho* a *Primeiro Comando da Capital*, přičemž obě vznikly právě z již zmíněného vězeňského systému. *Comando Vermelho* funguje převážně v Rio de Janeiro, zatímco *Primeiro Comando da Capital* působí především v Sao Paulu. Nicméně obě skupiny mají vliv po celé Brazílii, ale v poslední době se jim daří jej šířit i v sousedních zemích, jako jsou Paraguay či Bolívie. Svoji trestnou činnost pak zaměřují především na obchod s drogami, vydírání a loupeže. Mimo tyto dvě skupiny existují jejich odštěpky (např. *Amigos dos Amigos* či *Terceiro Comando Puro*) či lokální sítě (*Primeiro Grupo da Catarinense* na jihu či *Família de Norte* na severu země). Jejich činnost se pokoušejí překazit policejní milice zřízené

¹² Někteří historici tuto činnost označují jako „sociální zlodějinu“, jejímž principem je „bohatým brát a chudým dávat“.

¹³ Fernandes, 2016.

¹⁴ Fernandes, 2016.

z bývalých a současných policistů, nicméně i jejich fungování překročilo hranu zákona.¹⁵

Nyní však přejdeme k brazilské drogové problematice samé. Vzhledem k tomu, že má rozsáhlé pozemní hranice se všemi třemi hlavními výrobci kokainu¹⁶ (Kolumbie, Peru a Bolívie), je Brazílie významným tranzitním bodem pro jeho pašování do Evropy přes střední a západní Afriku. Dlouhé pobřeží poskytuje snadný přístup k Atlantskému oceánu, do Afriky a k Pyrenejskému poloostrovu. Jazykové a kulturní vazby s Portugalskem a lusofonními africkými zeměmi přináší brazilskému obchodu s drogami značné množství výhod. Tento obchodní tok je dominantním faktorem ovlivňujícím trendy v užívání a v obchodu s drogami v Brazílii.¹⁷

Brazílie však není pouze tranzitní zemí pro kokain, je to i cílová země. Za posledních deset let zde spotřeba kokainu a cracku¹⁸ vzrostla a v poměru se zbytkem světa je prevalence kokainu v Brazílii přibližně čtyřikrát vyšší (celosvětový průměr je 0,37 procenta, v Brazílii to je 1,75 procent). Hlavní příčinou zvyšující se míry užívání kokainu je nejspíš nárůst urbanizace a zvyšující se disponibilní důchod země. Zvyšující se spotřeba cracku je pak zapříčiněna omezením prodeje kokainu organizovanými skupinami (*Comando Vermelho*, *Primeiro Comando da Capital*) kvůli nižší ziskovosti z jeho prodeje. Mimo tyto dvě nejrozšířenější drogy se rostoucí trend v užívání projevuje i u dalších typů drog, ale i u alkoholu a tabáku.¹⁹

Podle studie z roku 2012 v Brazílii užívá crack nebo drogy na bázi kokainu (např. oxi) 0,81 procent obyvatel v pravidelných intervalech (to znamená minimálně dvacet pět dnů během šesti měsíců, za které byl výzkum prováděn), přičemž tento po-

¹⁵ InSight Crime, 2016.

¹⁶ *Kokain* je produkt procesu zpracování rostliny zvané koka. Byl původně užíván jako anestetikum, v současné době je využíván jako silně návyková droga. Má podobu bílého prášku, nejčastěji se šnupe, avšak pro rychlejší účinek bývá aplikován injekčně, což ale může zvýšit riziko předávkování. Prvotním účinkem kokainu je krátkodobá intenzivní euforie, která je však okamžitě následována intenzivní depresí a podrážděností. Zvyšuje riziko infarktu, mrtvice či selhání dýchacího systému, což může skončit náhlou smrtí (Drogy, 2009a).

¹⁷ Miraglia, 2016.

¹⁸ *Crack* je derivátem kokainu a vyskytuje se v krystalické formě. Crack se zahřívá a kouří a je silnější než kokain. Jeho užíváním dochází k rychlejšímu a intenzivnějšímu zasažení mozku, ale také k mnohem kratšímu působení. Crack je často namíchan s toxickými látkami, je méně čistý než kokain, a tak i levnější a zároveň nebezpečnější. Závislost může vzniknout i po prvním užití (Drogy, 2009b).

¹⁹ Miraglia, 2016.

díl představuje přibližně tři sta sedmdesát tisíc obyvatel, z nichž je zhruba padesát tisíc nezletilých. Pokud se jedná o další drogy (bez cracku a marihuany), tak je na nich přibližně 2,28 procent obyvatel (přibližně milion lidí) závislých. Podle výzkumu konaného brazilským *Národním institutem pro výzkum veřejné politiky o alkoholu a jiných drogách* je Brazílie největším světovým konzumentem cracku a tvoří asi dvacet procent světového obchodu s touto drogou. Crack je oproti ostatním drogám levný, snadno dostupný, velmi návykový a vysoce obchodovatelný.²⁰

Nicméně se začínají objevovat i jiné drogy, které jsou cracku podobné, ale jsou levnější, a to zejména v posledních letech. Jednou z těchto drog je i takzvané *oxi*. Oxi je stejně jako crack derivátem kokainu, nicméně obsahuje petrolej nebo benzín, aceton, bateriové tekutiny a další chemikálie. Tato vysoce návyková droga se kouří, či se užívá ve formě prášku. Oxi je známé jako droga smrti, protože je extrémně škodlivé pro tělo a závislost se vytváří ihned po prvním užití, což je způsobeno tím, že oxi v podstatě okamžitě zasáhne mozek. Uživatelům zežloutne kůže, ztrácí velmi rychle váhu a v podstatě po několika týdnech začínají vypadat jako živé mrtvoly. Většina uživatelů do roka umírá. Hlavním důvodem zvýšené poptávky po oxi je to, že jeho cena je oproti cracku zhruba pětinasobně nižší.²¹

Obchod s drogami je každodenní realitou především v chudinských favelách, kde většina drogových gangů sídlí a úspěšně je dlouhou dobu ovládá. Díky rozlehlosti těchto chudinských čtvrtí je pak účinnost policejních institucí v těchto místech značně limitována, a tak se jedná o prostředí vhodné pro prosperující obchod s drogami. Antidrogové zásahy jsou v oblasti brazilských slumů pak náročné, a to jak organizačně, tak i časově. Příkladem policejního zásahu může být akce v roce 2011, kdy brazilská policie zasahovala ve slumu Rocinha, který je domovem zhruba sta tisíc lidí a sousedí s jedněmi z nejbohatších čtvrtí Rio de Janeira. Tato poloha z něj tedy učinila jednu z nejukrativnějších a největších oblastí distribuce drog ve městě. Podle odhadů jsou roční výnosy z obchodu s drogami gangu *Amigos dos Amigos* (jeden z gangů operujících v této oblasti) více než padesát milionů dolarů, z nichž značná část přichází z prodeje drog turistům ubytovaných v luxusních plážových rezortech. Policejní akce ve slumu Rocinha

²⁰ Miraglia, 2016.

²¹ Maresch, 2011.

bylo součástí programu na odstranění obchodu s drogami a ukončení válek mezi drogovými gangy, které ovládají více než polovinu slumů v Rio de Janeiru, v nichž žije zhruba jedna třetina z šesti milionů obyvatel města. Policejní zásahy původně měly mít nenásilnou formu, nicméně ozbrojený odpor drogových gangů vedl k ozbrojeným zásahům i ze strany policie. Akci z roku 2011 lze považovat za úspěšnou především z toho důvodu, že se podařilo zadržet Antonia Bonfima Lopese, jednoho z nejhledanějších drogových překupníků v Riu.²²

Problémem, který dlouhodobě skličuje brazilskou společnost, jsou již výše zmíněné neustávající drogové války.²³ Místní drogové gangy vedou neustálé spory, které často přecházejí do ozbrojených konfliktů, jenž značně narušují bezpečnostní situaci v zemi a místní policejní jednotky je nezvládají urovnávat. Naopak, častými oběťmi těchto válek jsou právě příslušníci bezpečnostních složek a civilisté. V Rio de Janeiru má největší kontrolu nad územím gang *Comando Vermelho*, jehož činnost se opírá o dlouhodobé vztahy s kolumbijskými dodavateli kokainu. Má kontrolu nad značným množstvím favel v okolí města, většinou jejich nejchudšími částmi. Většinu sporů vede tato skupina s dalšími drogovými gangy, policií, anebo polovojenskými skupinami, jejímiž členy jsou většinou aktivní i vysloužilí policisté.²⁴

Problému však přidává i rozšířená korupce policie a její spolupráce s drogovými gangy. Protidrogové politiky a drogové organizace jsou jedním z faktorů negativně ovlivňujících společnost nejen v Brazílii, ale i v dalších zemích Latinské Ameriky, které se s problematikou drog musí potýkat. Boj proti drogám je v Brazílii charakteristický zneužíváním násilí a neúctou k lidským právům ze strany policejních sil. V důsledku nepřiměřených policejních zásahů dochází k vysoké míře zabíjení policejními jednotkami, a to zejména chudého černošského obyvatelstva ve věku mezi patnácti a čtyřiceti lety. Důsledkem války proti drogám je tedy mimo jiné i eskalace násilí, a pokud nedojde k důkladnější reformě policie, tak nemá válka proti drogám žádané účinky.²⁵

²² The Guardian, 2011.

²³ S tématem drogových válek v brazilských slumech výborně zachází režisér Fernando Meirelles ve filmu *Město bohů* z roku 2002. Film byl natočen podle skutečných událostí přímo v oblasti favel Rio de Janeira.

²⁴ Romero, 2016.

²⁵ TNI, 2007.

Tyto drogové války se částečně utlumily před začátkem Olympijských her, které se konaly roku 2016 v Riu, díky důrazným vládním zákrokům²⁶²⁷. V poslední době se však opět začínají objevovat výraznější nepokoje.

Na počátku ledna roku 2017 vyescaloval konflikt mezi dvěma největšími drogovými organizacemi Brazílie, tedy mezi *Comando Vermelho* a *Primeiro Comando da Capital*. Spory mezi těmito dvěma gangy dlouhou dobu nebyly nijak napjaté, jelikož každý z nich měl rozdělen svoji sféru vlivu a území, na kterém působil, a to od konce osmdesátých let dvacátého století až do roku 2015. Příčin vypuknutí konfliktu může být několik. Tou zásadní je však to, že se ve slumech Rio de Janeira, které je pod kontrolou *Comando Vermelho*, začíná usidlovat *Primeiro Comando da Capital*, což znamená vpád na území vlivu konkurenčního gangu.²⁸

Jak již bylo zmíněno výše, konflikt mezi těmito gangy vygradoval na počátku roku 2017, kdy ve věznici ve městě Manaus, které se nachází na severozápadě země, vypukly nepokoje mezi trestanci. V předchozích odstavcích bylo uvedeno, že oba gangy vznikly ve věznicích v poměrně chaotickém období, kdy byla v brazilských věznicích rozsáhlá korupce a společně zde byli vězněni jak političtí, tak běžní zločinci. Gangy se postupem času naučily využívat věznice jako základny pro svoji činnost. Vlna konfliktů započala již v říjnu roku 2016, kdy v důsledku sporů mezi gangy zemřelo zhruba dvacet lidí na severu země. V lednu se pak násilí ještě zvýšilo a při nepokojích ve věznicích zemřelo přibližně sto čtyřicet lidí,²⁹ přičemž i brutalita těchto nepokojů značně narostla. K utlumení situace nepřispívají ani podmínky ve věznicích, které jsou ze sedmdesáti sedmi procent přeplněné. Mimo to není pro gangy těžké nabírat nové rekruty – šéfové gangů si je kupují prostřednictvím zboží, které pro běžné vězně není dostupné.³⁰

Nyní jsme si krátce představili, jak přibližně vypadá trh s drogami a celkově drogová problematika na území jihoamerického hegemonu. V předcházejících odstavcích jsme uvedli, že drogový průmysl je v brazilské společnosti značným problémem, který

²⁶ Konkrétním zásahům a iniciativám v této problematice ze strany státu se budeme věnovat v kapitole čtvrté *Současnost drogové problematiky v Brazílii*.

²⁷ Romero, 2016.

²⁸ Carless, 2017.

²⁹ The Guardian, 2017.

³⁰ Martinez, 2017.

výrazně narušuje jinak nadějný ekonomický potenciál země. V následujících dvou kapitolách se budeme věnovat vývoji drogového průmyslu v Brazílii od jeho počátků až k dnešku a právě kapitola věnující se současnosti trhu s drogami se zaměří na konkrétní činnosti, ať už státní či mezinárodní, a dopady tohoto problému.

3. Zásadní etapy brazilského drogového průmyslu a jeho dopady

Brazílie se stala největším světovým koridorem pro kokain. Šedesát procent kokainu spotřebovaného ve Spojených státech amerických pochází z takzvaného „bílého trojúhelníku“, oblasti zahrnující příhraniční části v Brazílii, Kolumbii a Peru. S veškerou snahou USA v boji proti výrobě drog v Kolumbii zvyšuje Brazílie svoji roli jako producent tohoto bílého prášku. Některé brazilské úřady se obávají, že nový Medellín roste právě v brazilské džungli. Mimo veškeré tragédie a škody, které drogy přináší, poskytuje tento průmysl na druhé straně také pracovní místa alespoň půl milionu Brazilců. Většinou se jedná o ty, kteří pracují v marihuanových oblastech na severovýchodě a o další desítky tisíc lidí, kteří prodávají drogy v ulicích velkých měst. Crack, který má své kořeny v New Yorku, sklízí úspěchy i v Brazílii. Začal se prodávat v roce 1988 na předměstí Sao Paula a rychle si našel místo na místním trhu. Dnes se užívá po celé zemi, a to jak ve větších, tak v menších městech.³¹

Carlos Lehder Rivas, šéf Medellínského kartelu, roku 1992 prohlásil, že kokain je atomová bomba, kterou se Latinská Amerika pomstí Spojeným státům americkým, které ji vykořisťovaly již od dob Yankee. Byla to v podstatě pravda. Kokain se v USA rozšířil opravdu rychle, ale účinky této „kokainové bomby“ se projeví i v Latinské Americe. Brazílie se stala důležitým hráčem na drogové scéně, jakožto prostředník, producent i spotřebitel. Užívání kokainu a cracku není nic neobvyklého u dětí na ulici. V roce 1995 bylo v Brazílii zabaveno dvanáct tun marihuany po celé zemi, zatímco stejné množství bylo zabaveno jen za červenec roku 1996 federální policií. V roce 1995 bylo také zabaveno 5,3 tuny kokainu, dvacet pět liber cracku, patnáct liber hašiše, půl tuny pasty z koky a bylo zničeno dva a půl milionu rostlin marihuany. Zabavených drog přibývá, a to i přesto, že je Brazílie považována za jednu z nejradikálnějších zemí v boji proti obchodu s drogami.³²

V této kapitole si představíme proces vytváření současného drogového průmyslu a identifikujeme jednotlivá období, která tuto současnou podobu utvářela. Zaměříme se

³¹ Nascimento, 1997.

³² Nascimento, 1997.

na to, čím byly jednotlivé etapy typické, co je určovalo a jaké měly následně dopady na vybrané fenomény. Poté se pokusíme identifikovat zásadní impulzy, které vedly k oněm přechodům drogového průmyslu do další fáze. Výsledkem této kapitoly by pak měl být historický přehled toho, jak se z poměrně nenápadného podnikání v Brazílii stal významný a vše ovlivňující byznys s mezinárodním přesahem. Pro potřeby této práce si počátky jednotlivých etap vymezíme pomocí drog, které se v Brazílii postupně začaly objevovat.

Některé výzkumy o užívání drog v Brazílii uvádějí, že většina drog, které byly konzumovány, nebyly ilegální. Naopak, nejpopulárnější byly těkavé látky nebo rozpouštědla (například lepidla, smalt, plyn či aceton), které byly neomezeně prodávány v obchodech. Stejným způsobem, ale v menší míře, se daly opatřit i léky proti úzkostem (sedativa a prášky na spaní) a amfetaminy. Ty jsou v současné době součástí černého trhu, neboť je jejich prodej od roku 1963 kontrolován ministerstvem zdravotnictví. První obchodovanou a oblíbenou drogou však byla marihuana, která nám tedy udává charakter první etapy obchodu s drogami.³³

Počátky obchodu s drogami datujeme přibližně do první poloviny dvacátého století. Užívání marihuany však bylo populární již od dob otrokářství, kdy byla dovezena z Afriky. V jistém smyslu je historie Brazílie úzce spjata s rostlinou *Cannabis sativa L.*, a to již od příchodu portugalských karavel do nové země v patnáctém století. Původně bylo konopí používáno na výrobu svíček, ale i na výrobu konopných lan.³⁴

Konopí se do Brazílie dostalo již roku 1549, kdy byla jeho semena dovážena v látkových pytlích na lodích s černými otroky z Afriky. První záznamy o účinku těchto rostlin pochází z roku 1563 a jsou popisovány jako stavy euforie, které jsou však následovány silnými depresemi. V osmnáctém století byla marihuana dokonce předmětem zájmu portugalské koruny, která pak měla zájem o pěstování konopí v Brazílii. V průběhu let neužívali marihuanu už jen černí otroci, ale i brazilští indiáni, kteří si ji začali pěstovat pro vlastní potřebu. Vládnoucí třída tomu nevěnovala nijak pozornost, jelikož užívání marihuany bylo oblíbené spíše u nižších sociálních tříd, nicméně existují i

³³ Zaluar, 1999.

³⁴ Carlini, 2006.

výjimky – královna Šarlota Španělská po dobu svého života v Brazílii údajně pila denně konvici čaje z marihuany.³⁵

V druhé polovině devatenáctého století se tato situace začala měnit, protože se do Brazílie dostaly zprávy o tom, že účinky marihuany můžou být i léčivé. Marihuana prý měla pozitivní účinky na chronickou bronchitidu u dětí nebo na astma, a tak se začaly vyrábět marihuanové doutníčky, které prý měly Brazilcům prodlužovat život. Ve třicátých letech dvacátého století začala být marihuana uváděna v lékařských učebnicích a katalozích léčiv, jako příklad účinného hypnotika a sedativa, jehož použití však vyžaduje opatrnost. Při správném užití funguje jako zklidňující a protizánětlivé analgetikum proti křečím, pokud se však užije špatně, může vyvolat delirium a halucinace. Dlouhodobými následky pak může být vznik žaludečních vředů, nespavosti, neuralgie či duševních poruch a mnoho dalších onemocnění. V téže dekádě se v Brazílii začaly zvedat i represe vůči marihuaně. Díky druhé mezinárodní konferenci o opiátech, která se konala roku 1924 v Ženevě, se začala zavádět první policejní opatření vůči marihuaně. Náplní této konference byla především diskuze o koce a opiu, ale delegáti zúčastněných zemí byli připraveni jednat i o marihuaně, převážně pak Brazilci a Egypťané, kteří marihuanu označili za ještě nebezpečnější než opium. Stanovisko Brazílie zde bylo velmi překvapující, jelikož místní lékaři tvrdili, že od roku 1915 nedošlo k žádnému úmrtí v důsledku užívání marihuany. Naopak mluvili o narůstajícím problému závislosti na morfinu, heroinu a dalších drogách, které by měly být zakázány.³⁶

Na počátku třicátých let dvacátého století začaly některé části Brazílie aktivovat kroky vůči užívání marihuany, konkrétně Rio de Janeiro, Pernambuco, Maranhao, Piauh, Alagoas a nakonec Baiha. Ve všech těchto státech represe sílily a tlak na vymýcení závislosti na marihuaně se zvyšoval. První zatčení pak byla zaznamenána roku 1933 v Riu, a to v důsledku nelegálního obchodu s marihuanou. K úplnému zákazu výsadby, pěstování, sklizně a soukromému užívání marihuany došlo roku 1938 vydáním vyhlášky číslo 891 spolkovou vládou. Značné problémy s marihuanou však pokračovaly i ve čtyřicátých letech, kdy jednak začínala být prodávána podomními prodejci a jednak se v důsledku druhé světové války zvýšila poptávka po ní. Příslušníci námořnictva Spojen-

³⁵ Carlini, 2006.

³⁶ Carlini, 2006.

ných států amerických marihuanu vyhledávali, aby jim pomohla zapomenout na hrůzy války, nebo aby pomohli svým známým od smutku z jejich ztrát.³⁷

Jako reakce na narůstající problémy s drogami byl roku 1940 v Brazílii aplikován nový trestný zákoník, který znamenal důležitý historický okamžik v brazilské legislativě. V té době zatím nebyl obchod s drogami středem zájmu masmédií. V Brazílii žily převážně venkovské společnosti pouze s malými městy a trestné činy se týkaly spíše zabíjení, loupeží, krádeží a podvodů. Z hlediska legislativy byly ilegální obchod a užívání omamných látek jakožto trestné činy vymezeny v článku 281 trestního zákoníku, přičemž za tyto činy hrozilo odnětí svobody na dobu od jednoho roku do pěti let nebo pokuty. Zákon navíc nemusel explicitně jmenovat každou zakázanou látku, spíše vytvářel širokou kategorii látek, které mohou způsobit závislost. Již to naznačovalo, že legislativa vymezující se vůči drogám směřuje k větší přísnosti.³⁸

Po druhé světové válce mezinárodní protidrogová politika začala být definována Organizací spojených národů, konkrétně *Jednotnou úmluvou o omamných látkách* z roku 1961, která přijala extrémně přísný postoj zaměřený na celkové vymýcení užívání drog a obchodu s nimi. Brazílie přijala stejný postoj a během prvních let vojenské diktatury v polovině šedesátých let byl článek 281 trestního zákoníku obohacen o několik dodatků a změn v letech 1964 a 1968. V roce 1971 pak došlo ke kompletizaci těchto změn a vznikl zákon číslo 5.726, který přísněji definoval tresty, zvýšil spodní hranici odnětí svobody a pokuty. Navíc definoval tresty za obchod s drogami v rámci zločineckých organizací a gangů.³⁹ Poslední legislativní změnou, která se udržela téměř třicet let, byl zákon 6.368, který byl přijat roku 1976. Hlavními změnami oproti předchozímu zákonu bylo zpřísnění trestu za obchod s drogami (od tří do patnácti let) a za držení drog (od šesti měsíců do dvou let). Navíc zákon uděloval značné pravomoci policii a soudům, ale stále konkrétně nejmenoval látky, které jsou považovány za drogy, ani množství drog, které je možné držet pro osobní spotřebu.⁴⁰

³⁷ Carlini, 2006.

³⁸ Boiteux, 2013.

³⁹ Misse & Vargas, 2010.

⁴⁰ Misse & Vargas, 2010.

I přes řadu změn trhu s narkotiky zůstává politika vůči drogám v Brazílii celá deseti-letí represivní, a to díky podpoře již výše zmíněné *Jednotné úmluvy Organizace spojených národů o omamných látkách* z roku 1961. Tato konvence stále považuje marihuanu za mimořádně nebezpečnou drogu škodící zdraví a společnosti a přirovnává ji k heroinu. Od doby podepsání této úmluvy došlo k řadě ústavních změn vymezujících se proti drogám, ale v současné době platí zákon z roku 2006, který netrestá užívání drogy odnětím svobody a je tak značně liberálnější než právní předpisy, které vznikly předtím.⁴¹

Navzdory veškerým legislativním opatřením se ilegální obchod s drogami v Brazílii šířil velmi rychle, a to zejména mezi mladými lidmi v chudých čtvrtích, nicméně v době šedesátých a sedmdesátých let, která se i v Brazílii odehrávala ve „volnomyšlenkářském“ stylu⁴², získala marihuana na oblibě i v širších společenských kruzích. To výrazně zvýšilo množství kapitálu na trhu s drogami.⁴³ Nezákonné obchodování s drogami však nebylo v Brazílii tak rozsáhlým společenským problémem, a to až do konce sedmdesátých let. V té době se začal ve značné míře objevovat kokain, na brazilském území se začaly usídlovat kolumbijské kartely a italsko-americká mafie, které zde začaly budovat rozsáhlé drogové sítě, přičemž Brazílie nejprve fungovala pouze jako přestupní stanice pro drogy ze Spojených států amerických do Evropy. Poté se Rio de Janeiro a Sao Paulo, stejně jako ostatní města a obce, staly novými spotřebitelskými trhy s drogami. Od počátku osmdesátých let byl vyvíjen tlak na změnu orientace spotřebitelů. Předtím se nelegální trh s drogami zaměřoval výhradně na marihuanu, ale neměl příliš velký hospodářský význam.⁴⁴ Díky zvyšujícím se příjmům organizovaných skupin z bankovních loupeží a přepadení, legislativním změnám a zvyšujícím schopnostem budoucích narkobaronů došlo k revoluci tradičního drogového trhu v Brazílii. Největším impulsem pro tuto změnu bylo však objevení se kokainu na brazilském trhu, čímž došlo

⁴¹ Carlini, 2006.

⁴² Jedná se o období, kdy mládež přijala za své heslo „sex, drogy a rock’n’roll“, užívala volně halucinogenní a psychedelické látky, poslouchala nové hudební styly. V USA takto fungovalo hnutí hippies, které mělo svůj vliv i mimo Spojené státy americké (Misse & Vargas, 2010).

⁴³ Misse & Vargas, 2010.

⁴⁴ Zaluar, 1999.

k utlumení poptávky po marihuaně a nastala tak nová etapa drogového průmyslu v Brazílii.⁴⁵

Brazilský trh s drogami zaplavil kokain na počátku osmdesátých let dvacátého století. Nebyl zde úplnou novinkou, jelikož se otevřeně prodával v drogeriích a lékárnách pro lékařské a společenské účely, ještě než se s ním začalo zacházet jako s drogou.⁴⁶ Hlavním světovým výrobcem a distributorem kokainu byl takzvaný „bílý trojúhelník“, který zahrnuje území Peru, Kolumbie a Brazílie. Kokain byl produkován převážně podél řeky Amazonky, a to ve všech třech zemích. Mnoho lodí, co po Amazonce pluly, zde nacházely množství éteru, acetonu a dalších chemikálií, které jsou potřeba k výrobě kokainu. Část těchto látek byla pak doručována do laboratoří podél řeky Javari, která je přítokem Amazonky.⁴⁷

Počátky obchodu s kokainem byly velmi podobné trhu s marihuanou – jeho prodej byl koncentrován nejprve v chudých městských částech. Díky vysoké spotřebě kokainu byla pak osmdesátá léta považována za období, kdy v Rio de Janeiru „sněžilo“. Obchod s marihuanou se v té době dostal do pozadí a přesunul se do zemědělských oblastí, kde byla marihuana stále v oblibě. V městech byl pak obchod s marihuanou vystřídán obchodem s kokainem, který byl komplexní, diverzifikovaný a velmi dobře organizovaný. Navíc měly organizace obchodující s kokainem velmi silný arzenál zbraní.⁴⁸ Obchod s drogami a jeho represe vytvořily podmínky, které lákaly mnoho mladých lidí s nízkými příjmy, aby se zapojily do lokálních organizovaných skupin a následných smrtících drogových válek. Výjimkou nebylo, že mezi členy těchto skupin patřily i děti.⁴⁹

Jak již bylo zmíněno, počátek této etapy drogového průmyslu datujeme do raných osmdesátých let dvacátého století. Zatímco předchozí éra se nesla v duchu marihuany a řady legislativních změn, během této nebyly žádné legislativní změny související s drogami přijaty, a to až do počátku devadesátých let, která však již řadíme do éry třetí, kdy na brazilský drogový trh vstoupil crack. Nicméně během této „kokainové“ éry

⁴⁵ Misse & Vargas, 2010.

⁴⁶ Misse & Vargas, 2010.

⁴⁷ Carlini, 2006.

⁴⁸ Někdy se o tomto střídání mluví jako o nahrazení „muže na vozíku“ (obchod s kokainem) a jeho přesunu na venkov.

⁴⁹ Zaluar, 1999.

dosáhl obchod s drogami největšího rozkvětu. V této době padla vojenská diktatura, došlo k demokratizaci státu a organizované skupiny,⁵⁰ které vznikly na pozadí tehdejšího vězeňského systému, začaly využívat situace. Kriminalita zde byla organizovanější a sofistikovanější.⁵¹

Chudinské favely se již potýkaly s problémem vystěhovávání a přemísťování, v té době se však navíc začaly potýkat se strachem z drogového násilí a následných policejních represí. Rio de Janeiro se stalo nejdůležitějším exportním uzlem pro drogy, což vyvíjelo tlak na vývoj místního spotřebitelského trhu s kokainem, který zde byl v podstatě do té doby jen velmi omezený.⁵²

Brazilský drogový trh v té době mimo jiné přitahoval největší jihoamerické producenty drog, jakožto tranzitní bod pro drogy směřující do evropských a amerických zemí. Kolumbijské kartely se přemísťovaly na brazilské území, protože byly přitahovány jeho umístěním a dostupností chemických prekurzorů a snadnou formou pašování kokainu do země. Tyto zahraniční kartely dokonce začaly stavět laboratoře v blízkosti míst prodeje a nákladových míst pro zboží do Evropy a Spojených států amerických.⁵³

Navíc během krátkého období, kdy se z vojenské junty stávala demokracie, vzrostla násilnost v Brazílii až k bodu, kdy je považována za jeden z nejnásilnějších států na světě.⁵⁴ Jedním z důvodů, proč došlo k takovému nárůstu násilí, je, že tehdejší vláda měla dojem, že by mělo dojít ke změně represivního přístupu policie, který byl v době junty postaven na zastrašování a násilí. Proto byly masivní policejní operace zastaveny. Druhým důvodem je již zmíněná činnost organizovaných zločineckých skupin. Gangy si uvědomovaly, že z obchodu s drogami přichází velké množství peněz. Některé skupiny tedy převzaly kontrolu nad mnoha komunitami a začaly dohlížet na přístup k plynu, vodě a další sociální oblasti v místních čtvrtích. V mnoha případech do-

⁵⁰ *Comando Vermelho* a *Primeiro Comando da Capital* jsou dvě nejvlivnější zločinecké organizované skupiny v Brazílii a jsou produktem vězeňského systému za dob vojenské junty. *Comando Vermelho* působí převážně v Rio de Janeiro, zatímco *Primeiro Comando da Capital* působí především v Sao Paulu (InSight Crime, 2016).

⁵¹ Fernandes, 2016.

⁵² Brown University, 2017.

⁵³ InSight Crime, 2016.

⁵⁴ V roce 1994 byla míra násilnosti zhruba sedmkrát vyšší než v roce 1979 během vojenského režimu, což je poměrně paradoxní, když v roce 1994 byla již demokracie.

⁵⁵ Brown University, 2017.

konce v rámci komunit zavedly vlastní spravedlnostní systém, tudíž se obchod s drogami začal týkat i těch, kteří do trestné činnosti nebyli přímo zapojeni. Je nutné říci, že většina center obchodu s drogami byla v chudinských favelách, které tím značně utrpěly, jelikož většina policejních akcí proti drogám byla směřována právě tam, a to se značnou podporou široké veřejnosti.⁵⁶

Kokain pochopitelně není produktem pouze osmdesátých let. Jde o drogu, která neztrácí na popularitě ani dnes. Navíc se už dávno nejedná pouze o drogu bohatých, ale je dostupná v podstatě pro všechny. Tak to však ještě na přelomu osmdesátých a devadesátých let dvacátého století nebylo. Obyvatelé chudinských čtvrtí hledali levnější a dostupnější náhradu kokainu. V té době se na brazilský drogový trh dostal z USA crack, který započal novou éru drogového průmyslu v Brazílii.

Roku 1988 se Brazilci inspirovali New Yorkem a začali na chudých předměstích Sao Paula jako první užívat levnou a velmi návykovou napodobeninu kokainu – crack, který kouřili v improvizovaných trubkách. Asi za dva roky se tento vynález rozšířil po celém světě. Chudé děti v centrech města začali používat plastové hrnky a lahve, mládež ze střední třídy používala kelímky od jogurtů. Postupně se dal crack sehnat nejen v každém větším městě, včetně Ria, Brasília a Belo Horizonte, ale i v menších městech po celé zemi.⁵⁷

Svého vrcholu dosáhl obchod s crackem v polovině devadesátých let dvacátého století, kdy se crack rozšířil až do dvaceti dvou států Brazílie. Později se však jeho boom začal zmenšovat, nicméně v Sao Paulu si svou oblibu udržoval, zejména pak v části města zvané *cracolândia*. Tato oblast zahrnovala několik zchátralých bloků v okrese Santa Efigenia. Bylo (a stále je) to místem, kde žili bezdomovci, děti ulice, sociálně slabí jedinci. Crack se zde vyráběl nepřetržitě, a tudíž ho zde nebyl nedostatek. Crack se v Sao Paulu vyráběl z kokainové pasty dovezené z Bolívie a Paraguaye. V hlavním městě Brasilia byla kromě cracku oblíbená merla, která je takéž derivátem kokainu a má podobné účinky jako crack. Většinou je však užívána společně s tabákem či marihuanou. Merla byla poprvé zaznamenána již v polovině osmdesátých let a nejprve se prodávala

⁵⁶ Ashcroft, 2014.

⁵⁷ Nascimento, 1997.

ve formě krystalů, později ve formě pasty. Popularita se však dočkala, stejně jako crack, až v polovině devadesátých let.⁵⁸

Vysoká obliba cracku v Brazílii není pouze jevem devadesátých let dvacátého století. Brazílie i dnes zaujímá jedno z předních míst v žebříčku užívání cracku. Crack se navíc během let přetransformoval a jeho dřívější označení jakožto „drogy pro chudé“ ztratilo význam. Již na konci devadesátých let minulého století byl žádaným artiklem mezi střední třídou i mezi bohatším městským obyvatelstvem.⁵⁹ Užívání cracku a dalších kokainových derivátů dokonce dospělo do míry epidemie a jedná se v současnosti o značný sociální problém.⁶⁰ Současné situaci na trhu s drogami se však věnují jiné kapitoly. Pro přehled však přikládáme tabulku prevalence vybraných drog v Brazílii vyjádřené podílem na celkový počet obyvatel za rok 2001.

Tabulka 1 – Roční prevalence cracku, merly, kokainu, marihuany a rozpouštědel v Brazílii v roce 2001

Droga	Sever	Severo-východ	Středozápad	Jihovýchod	Jih	Brazílie	
						průměr	celkový počet uživatelů
Crack	0,2	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4	189 000
Merla	1,0	0,1	0,8	0,1	0,1	0,2	92 000
Kokain	0,8	1,4	1,4	2,6	3,6	2,3	1 076 000
Marihuana	5,0	5,5	5,0	7,6	8,4	6,9	3 249 000
Rozpouštědla	3,0	9,7	4,6	5,2	4,0	5,8	2 710 000

Zdroj: Blickman, 2006.

Z hlediska legislativy došlo během této éry k několika změnám. Roku 1990 přišla brazilská vláda se zákonem číslo 8.072. Šlo o zákon o ohavných zločinech, který stavěl na stejnou úroveň vraždy a drogové zločiny, což však nakonec vedlo pouze ke zvýšení počtu uvězněných za drogové zločiny. Další změnou byl roku 1995 zákon 9.099, který

⁵⁸ Blickman, 2006.

⁵⁹ Duhn, 1997.

⁶⁰ Darlington, 2014.

zmírnil trest za konzumaci omamných látek, a poslední změnou tohoto období byl zákon 9.174 z roku 1998, který již měl tendence dekriminalizovat užívání drog. Všechny zákony vydané v tomto období již zcela jistě směřovaly k současnému zákonu z roku 2006 a předznamenávaly jakousi liberalizaci drogové politiky v zemi.⁶¹

Crack je stále velmi populární drogou v Brazílii a jeho éra tedy stále nekončí. V současnosti se však začíná zvedat obliba již zmíněné drogy oxi, která se na brazilském trhu objevila přibližně před deseti lety. Zvyšující oblibu oxi můžeme přičíst jejímu rychlému a silnému účinku (je dvakrát silnější než crack) a nízké ceně. Problémem však je, že tato droga stále není zcela prozkoumaná. V současné době se však odhaduje, že její uživatelé přibližně do roka umírají.⁶²

Nyní však přejdeme k tomu, jaký měl drogový průmysl efekt na různé aspekty brazilské společnosti. Prvním z nich je míra zatýkání. V době, kdy se začala více uplatňovat represivní politika vůči drogám, nejvíce na konci šedesátých let dvacátého století, se značně zvedla míra zatýkání za drogové delikty. Stejně vysoká míra zatčených, která byla zaznamenána v roce 1966, byla zaznamenána až v letech 1972 a 1978, zatímco v roce 1968, kdy byly zavedeny přísnější tresty, spadla úroveň na data jako v roce 1962.⁶³ Před rokem 1976 nedělaly autority rozdíl mezi prodejci a uživateli drog, tudíž data v grafu reprezentují celý drogový trh. Po roce 1966 začalo být trh s drogami více vidět, a tak i více přitáhl pozornost autorit, což vedlo ke zpřísnění opatření. Nejpravděpodobnějším důvodem, proč existuje takový rozdíl mezi zatýkáním a odsuzováním před rokem 1966 a po něm, je rozšiřování ilegálních transakcí mezi policií a uživateli drog, později pak i mezi policií a dealery. Jakmile se legislativa zpřísnila, organizované skupiny přistoupily k uplácení a nezákonným transakcím, což vedlo ke snižování počtu zatčení.⁶⁴⁶⁵ Změny v míře zatýkání za drogové přečiny mezi lety 1957 a 1985 jsou znázorněny v grafu zachyceném na obrázku 1.

⁶¹ TNI, 2016a.

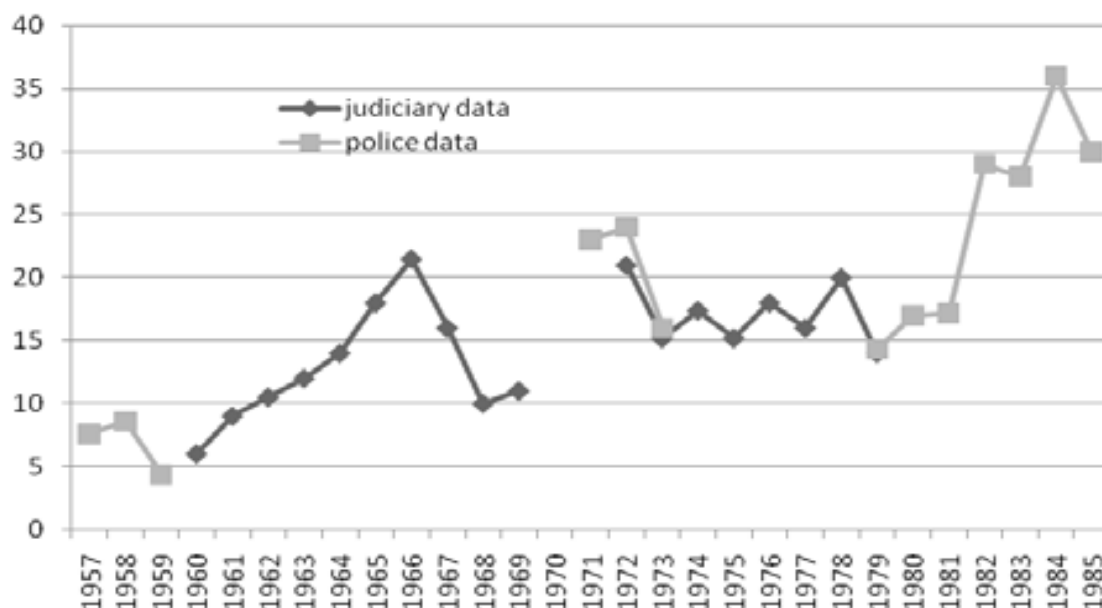
⁶² Phillips, 2011.

⁶³ Paradoxem je, že v době zvýšeného prodeje kokainu (1979–1981) byla úroveň počtu zatčených v souvislosti s drogami nižší než v roce 1966.

⁶⁴ V roce 1980 vstoupila v platnost ještě přísnější legislativa, ale mezi lety 1982 a 1985 se počet zatčených a odsouzených nezvýšil. V tomto období však vzrostl počet policistů podezřelých z braní úplatků.

⁶⁵ Misse & Vargas, 2010.

Obr. 1 – Soudní a policejní záznamy o zatčených v souvislosti s drogami (prodej či držení) v Rio de Janeiru (1957–1985), počet výskytů v přepočtu na 100 tisíc obyvatel

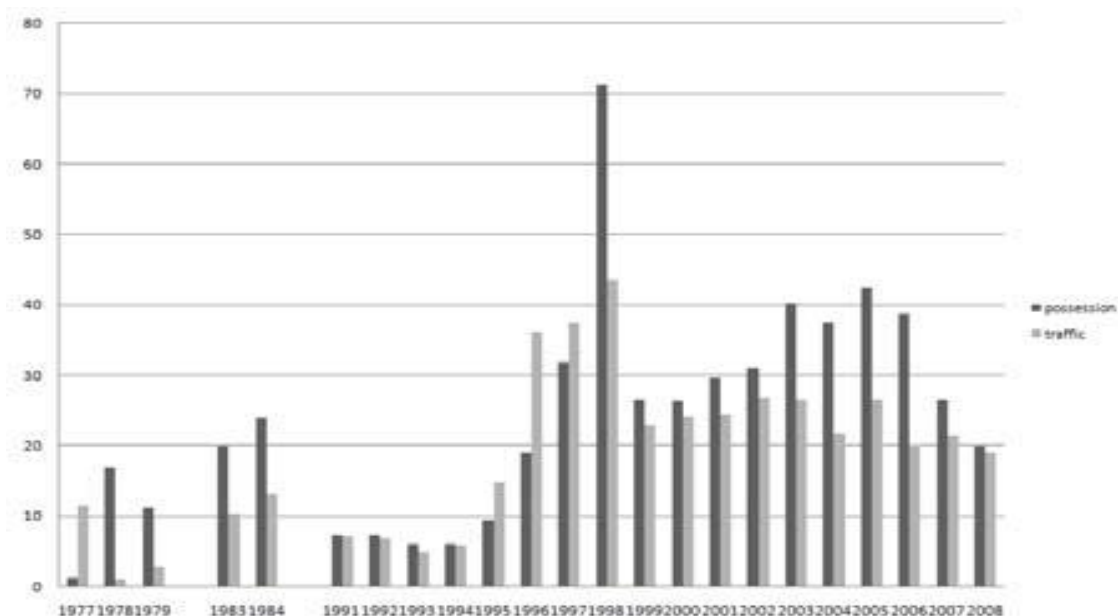

Zdroj: Misse & Vargas, 2010.

Do roku 1994, kdy začal nejvíce vzkvétat trh s crackem, bylo více osob zatýkáno za držení drog než za jejich prodej. Mezi lety 1995 a 1997, kdy byla v Rio de Janeiru největší bezpečnostní krize, zatýkání za prodej drog převýšilo zatýkání za jejich držení, nicméně po roce 1998 se to vrátilo zpět k původnímu vzorci. Při analýze těchto jevů je třeba brát v potaz velkou autonomii policie v otázce rozhodování o tom, co je zločin a co není (její rozhodování je značně ovlivněno mírou korupce). Vysoká korupce a činnosti s ní spojené mohou způsobit variace viditelné v následujícím grafu. Od devadesátých let dvacátého století je pak zvýšený počet zatčení spojen se zvýšením počtu násilných zločinů spojených s prodejem drog.⁶⁶ Tento jev je znázorněn v grafu na obrázku 2.

⁶⁶ Misse & Vargas, 2010.

Obr. 2 – Soudní a policejní záznamy o zatčeních v souvislosti s drogami (prodej či držení) v Rio de Janeiru (1977–2008), počet výskytů v přepočtu na 100 tisíc obyvatel

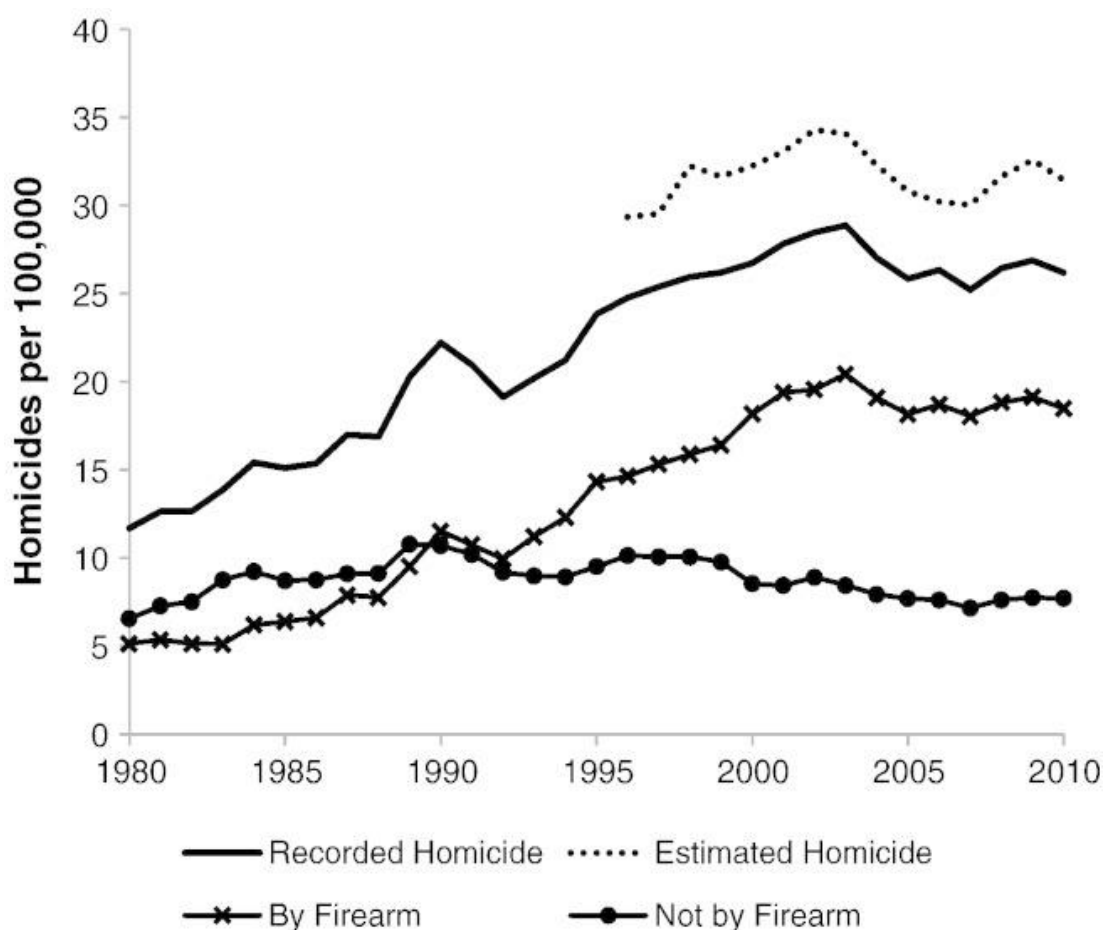

Zdroj: Misse & Vargas, 2010.

Další jev, který drogový průmysl ovlivňuje, je počet vražd. Řada výzkumů ukazuje, že došlo k výraznému zvýšení počtu zabitých lidí od roku 1980 do roku 2010. V roce 1980 byl počet vražd na sto tisíc obyvatel na hodnotě 11,7, na vrcholu byl v roce 2003, kdy tato hodnota dosáhla čísla 28,9. V roce 2010 nastal opět mírný pokles na hodnotu 26,2. Většina zabitých pak byla zejména mezi mladými lidmi ve věku pod dvacet let. Mezi roky 1980 a 2010 vzrostla míra zabití v této kategorii o tři sta čtyřicet šest procent. Vyrůstající míra vražd v tomto období odpovídá etapám, ve kterých se začaly šířit nové drogy, což je viditelné i na grafu zaznamenaném na obrázku 3. Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let dvacátého století se brazilský trh s narkotiky rozrostl o kokain, který si získal oblibu během krátké doby, a během následujícího desetiletí se jeho spotřeba značně zvýšila. Navíc se v téže době začaly utvářet organizované skupiny, které v následujících letech vytvořily organizovaný a dobře strukturovaný systém nelegálních činností, včetně obchodu s drogami. Na konci osmdesátých let pak přišel ze Spojených států amerických crack, a obchod s ním začal v polovině devadesátých let vzkvétat, což pokračovalo až do počátku nového tisíciletí, kdy dosáhl svého vrcholu. Poté ale přišly nové zákony týkající se drog. Na grafu v obrázku 3 lze vidět narůstající počet vražd během osmdesátých let, což pokračuje až do počátku devadesátých let,

kdy dochází k mírnému poklesu. V polovině devadesátých let však počet vražd opět stoupá spolu se vzkvétajícím obchodem s crackem. S příchodem nových zákonů pak počet vražd opět mírně klesá. Obchod s drogami samozřejmě nelze považovat za jediný faktor ovlivňující míru vražd v Brazílii, nicméně podle řady výzkumů je stoupající míra zavražděných od osmdesátých let dvacátého století způsobena především kombinací několika faktorů, a obchod s drogami je spolu se zvýšenou nerovností mezi Brazilci a dostupností střelných zbraní jedním z nich.⁶⁷

Obr. 3 – Počet zaznamenaných vražd v Brazílii mezi lety 1980–2010, počet výskytů v přepočtu na 100 tisíc obyvatel

Zdroj: Murray et al., 2013.

Posledním jevem, kterému se v této části budeme věnovat je prevalence HIV a AIDS. První případy epidemie HIV a AIDS byly zaznamenány v osmdesátých letech dvacátého století. Počet hlášených případů se rychle zvyšoval až do roku 1992. V této době

⁶⁷ Murray et al., 2013.

ztratil na rychlosti, což pokračovalo až do konce devadesátých let, kdy se počet případů začal opět zvyšovat, zejména u mužů mezi dvaceti a třiceti lety v jihovýchodní oblasti státu. Během osmdesátých let se objevovalo nejvíce případů u lidí ve věku od dvaceti do devětačtyřiceti let, zejména v důsledku sexuálního přenosu mezi homosexuály souběžně s rychlým nárůstem případů zaregistrovaných v důsledku krevních transfuzí, a to především u hemofiliků. V následujícím období bylo zaznamenáno velmi výrazné zvýšení případů mezi uživateli drog přibližně od poloviny osmdesátých do poloviny devadesátých let devadesátého století. Uživatelé drog představovali přibližně jeden ze tří případů tohoto onemocnění. U drogově závislých se HIV vyskytovalo většinou u mužů ve věku od třinácti do devětatřiceti let. Od té doby se rychle zvyšoval počet případů v důsledku heterosexuálního přenosu a výrazně se zvýšil počet nakažených žen.⁶⁸

Nejvíce nakažených žen se vyskytovalo ve věkové skupině od pětadvaceti do devětatřiceti let. Postupem se však začaly věkové skupiny zvyšovat a na začátku dvacátého prvního století se nejvíce případů nemocných žen objevovalo ve věku mezi čtyřiceti a devětačtyřiceti lety. U drogově závislých byl věk nižší, především v první polovině devadesátých let. Pak došlo k mírnému nárůstu. Co se týká geografického výskytu, tak nejvíce případů HIV a AIDS u uživatelů drog se vyskytovalo v centrální a jižní části země, zejména na konci osmdesátých a v první polovině devadesátých let dvacátého století.⁶⁹

Jak již bylo uvedeno, nejvíce se HIV a AIDS u drogově závislých vyskytovaly v osmdesátých letech dvacátého století, kdy byly tyto epidemie v Brazílii na počátku. Na svém počátku se nejvíce vyskytovaly mezi injekčními uživateli drog, a to na hlavních trasách pašování kokainu od západu v hlavních přístavech na jihovýchodním pobřeží. Poté se rozšířily přes Sao Paulo dál i do větších měst. V druhé polovině devadesátých let došlo k poklesu výskytu HIV a tento trend se drží až dodnes. V současnosti však existuje řada programů na podporu prevence a nejedná se dnes o téma, které by mělo být tabu.⁷⁰ Na základě tohoto přehledu můžeme říci, že nejvyšší prevalence HIV a AIDS se objevila v době, kdy se na brazilský drogový trh dostal kokain, který se užíval injekčně. Tím pádem docházelo ke snadnému onemocnění tímto virem. K výraznému utlumení

⁶⁸ Fonseca & Bastos, 2007.

⁶⁹ Fonseca & Bastos, 2007.

⁷⁰ Hacker et al., 2006.

epidemie došlo naopak v době, kdy se na trhu objevil crack, který se injekčně neužíval, a kokain se dostal do ústraní. Jednalo se tedy o přímé dopady drog a drogového průmyslu na výskyt těchto onemocnění.

Je nutné říci, že i přesto, že byl prim marihuany postupně nahrazen jinými drogami, tak zůstává stále oblíbenou, a to především mezi studenty a dětmi žijícími na ulici. Nejedná se tedy o úplné odstranění marihuany z trhu, ale spíš o změnu cílové skupiny uživatelů. Všechny éry se navzájem prolínají a drogy ze všech ér se užívají stále. Spíše se postupem času měnila a stále mění poptávka a podoba obchodu, což je částečně dáno i politikami a socio-ekonomickou situací v zemi. Všechny zde zmíněné drogy si nacházejí své uživatele, a tak nelze jednotlivé etapy brazilského drogového průmyslu definitivně uzavřít.

Poslední etapa drogového průmyslu určená v této práci nebude vymezena pomocí drogy, která by byla typická pro toto období. Počátek prozatím poslední éry, ve které se brazilský drogový průmysl momentálně nachází, datujeme do roku 2006, kdy se zcela zásadním způsobem podoba drogové kriminality změnila. Byl zaveden nový zákon, který znamenal významný legislativní pokrok, ale také i zásadní změnu pravomocí policie a justice v rámci drogové problematiky a drogového průmyslu vůbec. Současné dění na pozadí tohoto fenoménu bude náplní následující kapitoly, která se věnuje právě současnosti drogové problematiky.

4. Současnost drogové problematiky v Brazílii

Latinská Amerika je v epicentru debaty o globální protidrogové politice. Po několika desítkách let, kdy se o drogové problematice v tomto regionu nemluvalo, bylo konečně toto tabu prolomeno a výsledkem toho je řada politických aktivit a projektů, které mají vést ke kontrole drog, od dekriminizace užívání drog až po právní regulace trhů s narkotiky. Náklady na válku proti drogám byly zničující, a to nejen ty finanční – třicet procent úmrtí v Latinské Americe bylo způsobeno právě bojem proti drogám. Vlády proto přehodnocují svůj přístup ke kontrole drog, zejména pak Brazílie, kde je počet vražd nejvyšší ve světě.⁷¹ A právě současnost fenoménu drogového průmyslu a přístupu vůči této problematice bude ústředním tématem této kapitoly.

My jsme si v této práci již obecně představili, jakou podobu má drogový průmysl v Brazílii, nicméně v této části se budeme současnosti drogové problematiky věnovat podrobněji. Zatímco jsme se doposud věnovali spíše obecným údajům a faktům, v této části si představíme, co stojí právě za tou obecně viditelnou podobou. V kapitole předchozí jsme se věnovali spíše historickému kontextu drogové problematiky v Brazílii. Zabývali jsme se vývojem drogového průmyslu, stanovili jsme si klíčové etapy formující směřování této problematiky a tedy i to, co připravilo půdu pro dnešní situaci v této oblasti.

V první části této kapitoly si představíme, jak v tomto ohledu funguje stát. Brazilská vláda uvedla v rámci boje proti drogám v platnost několik zákonů, které by měly pomoci ke zlepšení situace, nicméně podle posledních údajů nedochází v oblasti drogové problematiky k nějakým výrazným změnám. Brazilský trh naopak zaplavují nové typy drog (např. *oxidado* – levnější napodobenina cracku)⁷², které se do Brazílie dostávají ze sousedních států a drogové války zůstávají i nadále palčivým problémem postihujícím tento jihoamerický stát.

Druhá část kapitoly se pak bude zabývat především tím, jaké má drogová problematika dopady na současnou situaci uvnitř státu, a to v mnoha aspektech. Tamní situa-

⁷¹ Szabó, 2014.

⁷² Maresch, 2011.

ce, která je z části způsobená aktivním drogovým průmyslem, ovlivňuje nejen ekonomickou situaci země, ale má především vliv po stránce sociální či bezpečnostní. Konání drogových gangů a kartelů má totiž dalekosáhlé dopady.

Poslední část této kapitoly se pak zaměří na to, jak se na řešení drogové otázky podílí i jiní aktéři, ať už se jedná o jiné státy (například USA se hojně podílí na řešení situace v Brazílii), nadnárodní aktéry a další organizace.

4. 1 Zásahy a přístup státu v této problematice

Jak jsme již výše uvedli, brazilská vláda se snaží být v řešení drogové problematiky aktivní, ať už se jedná o aplikaci protidrogových programů, policejní zásahy či nové legislativní úpravy. Současná vláda se čím dál více zabývá bezpečnostními otázkami spojenými s drogami a jednou z vládních priorit je mimo jiné monitoring oblastí, kde se pěstuje koka, a následného obchodu s kokainem. Použití policejních a vojenských sil pak hraje důležitou úlohu.⁷³ My se však nejprve budeme věnovat otázce legislativy týkající se drog a jejích změn.

Brazílie ratifikovala všechny tři mezinárodní úmluvy o drogách, které představují jakýsi rámec pro členské státy Organizace spojených národů, podle kterého by měly směřovat své národní politiky a legislativy v oblasti kontroly drog. Jmenovitě se jedná o *Jednotnou úmluvu OSN o omamných látkách* (1961), *Úmluvu OSN o psychotropních látkách* (1971) a *Úmluvu OSN proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami* (1988). Tyto dokumenty ukládají členským státům povinnost přijmout trestní sankce proti nedovolené výrobě drog a obchodu s nimi, nicméně poskytují prostor pro přijímání alternativních opatření k souzení a trestům pro uživatele drog.⁷⁴ Podle úmluvy z roku 1988 mohou být alternativními tresty postihnuti i držitelé malého množství drog. Podle vnitrostátního práva v Brazílii byl ilegální obchod a užívání kokainu a jeho derivátů zakázán již v roce 1921, kdy byla přijata vyhláška, která ukládala trest odnětí svobody a podmíněné tresty v délce trvání od jednoho do čtyř let. Roku 1940 byl pak přijat trestní zákoník, podle něhož byly obchod, držení a užívání omamných látek definovány jako trestný čin. Nicméně až roku 1976 byl v souvislosti s přijetím

⁷³ TNI, 2016a.

⁷⁴ Žádná z uvedených konvencí nestanovuje, že by mělo být užívání drog považováno za trestný čin.

úmluv OSN z let 1961 a 1971 přijat nový zákon, který přímo zakazoval ilegální drogy. Tento zákon začal rozlišovat držení drog pro vlastní spotřebu s držení drog s úmyslem jejich dalšího prodeje a podle toho se lišily i tresty. V případě držení pro osobní spotřebu se trest pohyboval mezi šesti měsíci a dvěma lety, v případě držení pro další prodej mohlo dojít k odsouzení na dobu od tří do patnácti let.⁷⁵

Současným trendem v diskuzi o právních předpisech spojených s drogami je jejich reforma. Změny trestního zákona jsou v senátu hojně diskutovány, přičemž součástí diskuze jsou návrhy nových článků o drogách, ale i návrhy na přezkoumání již existujících právních předpisů. Nejdiskutovanějším tématem v této oblasti je však nucené léčení závislých na cracku. Základy současného legislativního paradigmatu pro drogovou problematiku byly položeny roku 2006, kdy byl přijat nový drogový zákon 11.343.⁷⁶

Brazilský kongres však přijal některé liberalizující právní předpisy roku 2002. Zásadní změnou, kterou tyto předpisy přinesly, je zmírnění trestů pro rekreační uživatele drog, jejichž status se změnil ze zločinců na lidi, kteří potřebují lékařskou pomoc, a tak s nimi bude i zacházeno. Vláda tuto změnu odůvodnila tím, že se spíše než o policejní problém jedná o zdravotní a sociální problém, za což nelze nikoho odsuzovat. Mírnější právní předpisy týkající se drog navazovaly na tehdejší trend v Evropě, kde se začal zavádět liberálnější postoj vůči držení drog, jmenovitě v Belgii, Německu, Švýcarsku, Portugalsku či Velké Británii. V Jižní Americe byla Brazílie s touto změnou jakýmsi reformátorem v oblasti drogové problematiky. I tak trvala příprava těchto legislativních úprava téměř deset let.⁷⁷

Výše zmíněný zákon 11.343 pak o čtyři roky později stávající předpisy upravil a sjednotil a zavedl významné změny v drogové legislativě Brazílie, čímž položil základy současné protidrogové rétorice. Tento zákon pokračoval v trendu zmírňování trestů pro uživatele drog a zrušil jejich věznění. Místo toho jim definoval alternativní tresty. Za alternativní trest může být považováno například zařazení uživatele do „léčebného“ programu, jehož náplní jsou varování před riziky spojenými s užíváním drog, zapojení do obecně prospěšných prací či návštěvy kurzů a vzdělávacích programů. Další mož-

⁷⁵ Carlos, 2015.

⁷⁶ TNI, 2016a.

⁷⁷ Downie, 2002.

ností pak může být umístění uživatele do zařízení pro léčbu závislosti. V každém případě zůstává jejich trestní rejstřík bez záznamu. Na druhou stranu, tresty za obchodování s drogami se podstatně zpřísnily. Obchodníci s drogami mohou být uvězněni na dobu od pěti až do dvaceti let, ne-li na delší dobu v případě, že se jedná o organizovanou skupinu, nebo má tento obchod mezistátní či mezinárodní dopady. Pětiletý trest však představuje povinnou minimální hranici pro trest.⁷⁸⁷⁹

Zákon z roku 2006 přinesl mimo jiné i další pozitivní změny. Například se jedná o to, že je užívání drog postaveno na stejnou úroveň jako pěstování drogy pro osobní spotřebu či o změnu sankcí při sdílené spotřebě drogy. Principem sdílené spotřeby je, že ten kdo drogu vypěstuje nebo vyrobí, poskytne drogu někomu, kdo je s ním v blízkém vztahu, přičemž si nenárokuje žádný finanční či jiný zisk. Tato změna je pozitivní především pro uživatele drog.⁸⁰

Kromě pozitivních dopadů (například držení drog pro osobní spotřebu není trestáno odnětím svobody, ale vzdělávacími sankcemi), které tento zákon má, vyvstávají i ne příliš pozitivní dopady. Došlo sice ke zvýšení minimálního trestu za obchod s drogami ze tří na pět let vězení, ale neexistuje zde konkrétní právní úprava, která by rozlišovala mezi tím, zda je vězněný spotřebitelem drogy nebo jejím prodejcem.⁸¹ Namísto toho bere soudce v úvahu množství zabavené látky, místo a podmínky, za nichž k zabavení došlo, sociální a osobní okolnosti a chování a dřívější záznamy zadrženého. Podle toho pak určuje, zda se jedná o uživatele nebo o prodejce. V praxi se tedy jedná o subjektivní názor a pravomoci soudce a policie, která podává svědectví o tom, v jaké situaci k zadržení došlo.⁸² Díky implementaci této protidrogové politiky jsou práva jednotlivců ohrožena, a to hned několika způsoby: zaprvé zde může vzniknout riziko policejního násilí, zadruhé nemají všichni jednotlivci rovný a dostatečný přístup ke spravedlnosti (což způsobuje nedostatečnou možnost přípravy na soudní proces a pak to také ohrožuje spravedlnost procesu jako takového) a zatřetí si odsouzený odpykává trest v nelidských podmínkách přeplněných brazilských věznic. Všechny tyto situace pak

⁷⁸ Pokud se však jedná o drobného obchodníka, který není vázán na gang a nemá zápis v rejstříku, umožňuje zákon soudci snížit povinnou minimální hranici.

⁷⁹ Carlos, 2015.

⁸⁰ TNI, 2016a.

⁸¹ TNI, 2016b.

⁸² Carlos, 2015.

mohou vést k porušování lidských práv, což sice přímo nevyplývá z formulace brazilských protidrogových zákonů, nicméně je to důsledkem sociálních procesů a interakcí mezi uživateli drog nebo obchodníky s drogami a státními činiteli a institucemi.⁸³ V každém případě stanovuje výše stanovený zákon veškeré postavy, které se účastní celého ilegálního drogového řetězce. Výsledkem pak je, že zákon jasně definuje veškeré činnosti, které mohou souviset s výrobou, distribucí, obchodem a užíváním drog, čímž tak může dojít k potrestání za podílení se na veškerých těchto činnostech.⁸⁴

Přestože předběžné zadržování podezřelých v Brazílii není povinné, v případě drogových trestných činu uplatňují soudy předběžné zadržování poměrně často, a to bez ohledu na závažnost trestného činu. Drogové trestné činy jsou v Brazílii klasifikovány jako „ohavné“ či extrémně závažné a jsou stavěny na stejnou úroveň jako vražda, znásilnění a únos, aniž by byla brána v úvahu míra účasti na tomto trestném činu. Tato vysoká přísnost je pak jednou z hlavních příčin přeplnění brazilských věznic.⁸⁵⁸⁶ Paradoxem však je, že primární motivací pro tento zákon bylo snížit vězeňskou přeplněnost a zabránit konfliktům mezi drogovými gangy uvnitř věznic. Zákonodárci původně doufali, že by se díky novému zákonu mohlo do věznic dostat až o třetinu méně lidí.⁸⁷ Realita je ovšem jiná.

V Brazílii počet lidí uvězněných za drogové trestné činy v posledních dvaceti letech vzrostl, nicméně na to nemá vliv dostupnost drog či počet uživatelů. Navíc ti, kteří jsou zavíráni za drogové trestné činy, jsou především drobní dealeři nebo ti, kteří mají v rámci obchodu s drogami nízké postavení a pochází z nejchudších vrstev brazilské společnosti. Vedoucí velkých drogových gangů a obchodníci, kteří ovládají obchod s drogami v zemi, se uvěznění většinou vyhnou. Pro policii je jednodušší chytat drobné prodejce, kteří pracují na ulicích v chudých oblastech Brazílie. Od roku 2000 do roku 2009 se počet vězňů zdvojnásobil, přičemž vězni odsouzení za drogové trestné činy představovali v roce 2005 přibližně 9,1 procento, zatímco v roce 2009 už se jednalo

⁸³ Carlos, 2015.

⁸⁴ TNI, 2016a.

⁸⁵ V roce 2012 bylo téměř čtyřicet procent vězňů uvězněno na základě předběžného zadržení, přičemž čtvrtina z nich byla zadržena kvůli drogám.

⁸⁶ TNI, 2016a.

⁸⁷ Stop the Drug War, 2006.

o 19,2 procenta.⁸⁸ V podstatě se jedná o dopad protidrogového zákona z roku 2006 – značné diskreční pravomoci policie svěřené tímto zákonem v kombinaci se zvýšením minimálních povinných trestů pro obchodníky s drogami zvyšují procento lidí, kteří jsou v Brazílii uvězněni za drogové trestné činy. Od doby, kdy zákon vešel v platnost, se výrazně zvýšila vězeňská populace jako celek a zároveň se zvýšil počet vězněných za drogové trestné činy (od roku 2005 do roku 2012 se celková populace zvýšila o sedm procent, zatímco počet uvězněných se zvýšil o 51,6 procent).⁸⁹ Celkový počet osob zadržených za obchodování s drogami představuje druhou největší skupinu v brazilském vězeňském systému.⁹⁰

Tabulka 2 – Přehled vězňů v Brazilských věznicích mezi lety 2005 – 2012

Rok	Počet vězňů	Počet vězňů za obchod s drogami	Podíl vězňů za obchod s drogami v celkovém počtu vězňů
2005	361 402	32 880	9,10 %
2006	383 480	47 472	12,38 %
2007	422 590	65 494	15,50 %
2008	451 219	77 371	17,50 %
2009	473 626	91 037	19,22 %
2010	496 251	106 491	21,46 %
2011	514 582	125 744	24,43 %
2012	584 003	133 946	26,00 %

Zdroj: TNI, 2016a.

Konkrétním příkladem poukazujícím na slabý efekt nového zákona na situaci ve věznicích může být případ mladého muže, který byl v červnu 2013 zadržen za obchod s drogami, když u něj bylo nalezeno zhruba patnáct gramů marihuany v hodnotě přibližně patnácti dolarů. Marihuana navíc nebyla nalezena přímo u něj, ale několik metrů od něj a jediným důkazem, který ho spojoval s prodejem drog, bylo tvrzení dalšího obviněného, že drogy prodával. I přes nedostatek důkazů a malé množství nalezené drogy byl mladík odsouzen k odnětí svobody na čtyři roky a dva měsíce. Jedná se tedy o jasný

⁸⁸ TNI, 2016b.

⁸⁹ Carlos, 2015.

⁹⁰ TNI, 2016a.

důkaz nedostatečného vymezení distributora a uživatele drogy. Zákonem z roku 2006 se nepodařilo oslabit kriminální organizace a kriminalita za poslední desetiletí v Brazílii paradoxně narostla. Zákon je většinou využíván k potrestání lidí, co mají v držení pouze malé množství drog nebo drobných překupníků, kteří mohou být snadno nahrazeni velkými drogovými organizacemi. Dalším problémem, který může vězněním takovýchto lidí vzniknout, je, že jsou snadným terčem pro rekrutování do drogových gangů. Organizované skupiny mají moc i v prostředí věznic, a tak zde mohou snadno získávat nové členy. Přestože byl zákon z roku 2006 jistým krokem vpřed v oblasti drogové problematiky, jednalo se spíše o rétorický pokrok. Věznice jsou stále zaplňovány lidmi, kteří by tam být neměli a dekriminalizace užívání drog je spíše teoretickým fenoménem než reálnou praxí, a to i přes různá reformní opatření.⁹¹

V současné době existují tři reformní návrhy. Jeden z nich, který je nyní v procesu politického schvalování, navrhuje věznění uživatelů cracku a zvýšení trestu za obchod s drogami. Další dva navrhují dekriminalizaci držení drog pro osobní spotřebu, pěstování rostlin pro osobní spotřebu a jasně vymezují rozdíly mezi prodejcem a uživatelem. Tyto návrhy však mají nedostatečnou politickou podporu. Jeden z návrhů byl prezentován prostřednictvím veřejné kampaně s názvem *Zákon o drogách: je čas na změnu*. Tento návrh jasně stanovuje rozdíl mezi distributorem drogy a jejím uživatelem, který drogu drží pouze pro vlastní spotřebu. Maximální množství, které je možné pro vlastní spotřebu držet, se stanovuje na dávky na deset dní, přičemž denní dávka by měla být definována federálními orgány. Tento návrh byl předložen poslanecké sněmovně *Brazílskou komisí pro drogy a demokracii* v srpnu 2012 a byl podepsán sto deseti tisíci lidmi. Návrh požadující reformu trestního zákoníku ve smyslu dekriminalizace pěstování rostlin za účelem výroby drog pro vlastní spotřebu (množství odpovídá dávce drogy na dobu pěti dnů) byl předložen senátu v červnu 2012. Překážkou těmto reformám jsou však vzrůstající tendence proti humanizujícímu trendu veřejných politik týkajících se drog v Brazílii. Reformy drogového zákona jsou sice požadovány, ale úplně jiným směrem - zpřísněním.⁹²

⁹¹ Munoz, 2016.

⁹² TNI, 2016a.

V rámci zpřísnování postoje vůči drogám aplikuje brazilská vláda řadu programů, které mají za cíl odstranit nebo minimálně zredukovat drogový průmysl z brazilských ulic. V Rio de Janeiru byly v roce 2008 nasazeny jednotky vojenské policie, aby zamezily stupňujícímu se násilí mezi gangy a zpacifikovaly obchodníky s drogami v městských favelách a dalších chudinských oblastech. Díky tomuto programu pak kleslo zabíjení téměř o polovinu. Tyto jednotky byly ještě téhož roku transformovány a vznikl tak jeden z nejzásadnějších vládních programů, který byl pro boj proti drogám zaveden. Došlo ke vzniku takzvaných *Policejních pacifikačních jednotek* (dále jen UPP). Jejich cílem je zajistit pořádek nejen ve favelách, ale i uvnitř policie, a to prostřednictvím nového výcviku a nabíráním nových členů, kteří ještě nejsou ovlivněni korupcí.⁹³

Když byly UPP založeny, zaměřila se jak národní, tak mezinárodní pozornost na jejich potenciál pro snižování násilí, a to jak uvnitř, tak i mimo městské favely a vytváření nového vztahu mezi policií a komunitami. Důležitým hnacím motorem pro to, aby tyto vztahy fungovaly, bylo chystané *Mistrovství světa ve fotbale v roce 2014* a *Olympijské hry v roce 2016*. Původní představou bylo vytvořit speciální jednotky složené z mladších, ale i speciálně vycvičených členů vojenské policie, které by v podstatě obsadily vybrané favely a vedly by zde rozsáhlé policejní operace, jejichž cílem by bylo zatýkání elit brazilského drogového průmyslu. Tyto jednotky zde měly být přítomny dvacet čtyři hodin denně a poskytovat větší sociální pomoc místním komunitám, čímž by se změnil pohled na policii, jakožto násilnou, zkorumpovanou a militaristickou strukturu. První UPP byly založeny v malých a středních favelách, kde byly konflikty mezi gangy méně výrazné, a situaci uvnitř favel bylo snazší kontrolovat. Odstranit všechny drogy z favel nebylo jediným cílem programu UPP – jednak by se jednalo o dost nerealistický cíl, ale k eliminaci násilí spojeného s obchodem s drogami bylo potřeba osvobodit místní komunity od nadvlády těžce ozbrojených a autoritářských drogových bossů. Během prvních několika let se podařilo výrazně snížit počet vražd a majetkových trestných činů ve všech čtvrtích a zároveň zvýšit hodnotu majetku a ekonomických aktivit ve favelách a jejich přilehlých oblastech. Od roku 2011 se počet UPP zvýšil na třicet osm a počet jejich pracovníků se do roku 2015 zvýšil na devět tisíc pět set. Kvantita ovšem neznamená kvalitu – v posledních dvou letech se UPP potýkají s problémy. Tyto problémy vzni-

⁹³ Gorman, 2014.

kají v souvislosti s tím, že vznikají snahy aplikovat tento program i ve větších a násilnějších favelách, kde je těžší získat kontrolu. Následkem těchto změn je, že se zabíjení opět zvyšuje, ať už mezi obyvateli favel, tak i uvnitř policie.⁹⁴

Snižující se účinnost *UPP* je možné připsat snahám o zlepšení situace ve větších a náročnějších oblastech, nicméně podle externích hodnocení se jedná o důsledek dlouhodobého procesu. Noví rekruti nebyli podrobeni dostačujícímu výcviku, který by byl schopen vytvořit ono nové paradigma pro vytvoření vztahů mezi policií a komunitami, a tak se jedná spíše o pouhou ideu než o praxi. Tito rekruti byli školeni spolu s běžnými rekruty šest měsíců a na speciální školení v lidských právech a komunitně-policejních vztazích měli vyhrazené pouze dva týdny. Dalším problémem je, že se členové *UPP* více než za policii považovali za sociální pracovníky. Mimo to byla přítomnost *UPP* obyvateli favel brána rozporuplně – starší lidé jejich přítomnost vítali a věřili, že jim pomůžou zbavit se obchodníků s drogami, zatímco dospívající a mladí dospělí je vnímali spíše jako složku, která svým autoritářským postojem narušuje normy nastavené v rámci komunity. Jedním z problémů je i to, že spolu s rozšiřováním operací *UPP* do dalších regionů Brazílie se zvyšují i náklady, což má za následek výrazné rozpočtové škrty v jiných oblastech *UPP*. Největším problémem však je, že díky vytvoření *UPP* jakožto samostatné a specializované složky vedlo ke změně funkce vojenské policie jako celku – došlo k jejímu výraznému zradikalizování, takže často dochází k policejnímu násilí, zejména zabíjení mladých černošských obyvatel. K odstranění veškerých těchto problémů by byla třeba změna paradigmatu pro školení, správy a celková změna *UPP*.⁹⁵

Program *UPP* neutrpěl pouze v důsledku výše zmíněných nedostatků po policejní stránce, ale i v důsledku nedostatků po sociální stránce. Spolu s policejně-vojenskými jednotkami, které v rámci *UPP* působí, měla být v brazilských favelách zavedena nová sociální střediska a programy. Mělo zde dojít ke zlepšení zdravotnických, vzdělávacích a pracovní-školicích služeb, které ve favelách chybí, nebo jsou přítomny pouze minimálně a nekvalitně. Nicméně tato sociální součást programu *UPP* nikdy nebyla uvedena do praxe, za což se na *UPP* snesla řada kritiky a bývá označována za jednu ze zásadních chyb celého programu. Hlavním důvodem, proč nebyla sociální část uvedena do praxe,

⁹⁴ Leeds, 2016.

⁹⁵ Leeds, 2016.

je, že po dosažení primárního cíle programu, tedy snížení násilí, již nebyla motivace pro zavedení sociální části. Zatímco policejní část *UPP* měl na starosti *Sekretariát pro veřejnou bezpečnost*, tak zázemí pro vytváření soudržných sociálních programů na podporu školství, zdravotnictví či pracovně-školících center v podstatě neexistovalo a postrádalo jakoukoliv institucionální podobu. Od zahájení programu *UPP* ale vznikaly snahy o nahrazení sociální části programu. Poslední relativně úspěšnou snahou je vznik *Rio+ Social*, což je platforma představující partnerství mezi *Pereira Passos Institute*⁹⁶ a *UN-Habitat*⁹⁷. Jejím cílem je upozornit na to, že sociální část *UPP* nespádala pod *Sekretariát pro veřejnou bezpečnost*, a že tyto sociální programy měly být klíčovým prvkem *UPP*. Policie však pohled na *UPP* zhoršila, a tak se Rio snaží o založení samostatné právní subjektivity. Podle kritiků je však v současnosti role sociálních programů spíše pouze informativní a důležitější je převážně bezpečnostní složka. Tento argument nejvíc nabyl na síle před Olympijskými hrami 2016, kdy se po úspěšné pacifikaci v menších favelách přesídlily drogové špičky do favel na severu Rio de Janeira, které se nacházely v blízkosti míst, kde se část této sportovní události odehrávala. Tato situace pak byla pro *UPP* výzvou, aby se jim podařilo zajistit bezpečnost pro sportovce a turisty. Zároveň to však vyvolává polemiku nad účinností *UPP* – může uspět takový model pacifikace, která se provádí přesunem zločinu do vzdálenějších míst?⁹⁸

Iniciativa *UPP* však není jediným významným programem na regulaci drog v Brazílii. V Sao Paulu byl roku 2014 spuštěn nový program s názvem *Sao Paulo de Bracos Abertos* (dále jen SPBA). Jeho cílem je posílení sociálního začlenění závislých na cracku a bezdomovců žijících v Sao Paulu, zejména v oblasti Luz, která je známá jako *cracolândia* kvůli vysoké koncentraci závislých na cracku a vysoké úrovni násilí. Předchozí snahy o zajištění veřejného bezpečí v oblasti byly založeny téměř výhradně na intervencích ze strany vojenské policie nebo na povinném léčení drogově závislých. Autority automaticky spojovaly uživatele a prodejce drog (viz výše uvedený problém s legislativním vymezením). Tyto asociace měly později ospravedlnit věznění a další

⁹⁶ *Pereira Passos Institute* působí v Rio de Janeiru a jeho posláním je poskytovat a spravovat informace a fakta o městě s cílem podpořit veřejný pořádek a zásahy ve městech koordinující strategické projekty, které přispívají ke zlepšení životních podmínek a efektivní veřejné správy (SDSN, 2017).

⁹⁷ *UN-Habitat* je program OSN, který usiluje o lepší budoucnost měst. Jeho posláním je podpora sociálně a ekologicky udržitelného rozvoje lidských sídel a dosažení přiměřeného bydlení pro všechny (UN-Habitat, 2012).

⁹⁸ Leeds, 2016.

porušování lidských práv městskými strážníky a vojenskou policií. Tento přístup ke snižování užívání drog v oblasti se ukázal jako neúčinný – nedošlo ke zlepšení veřejného bezpečí, ani ekonomického a sociálního života v oblasti, ba naopak. Spíše se během těchto let zvýšil počet závislých na cracku v ulicích. Oproti tomu prostřednictvím poskytování sociální pomoci se program *SPBA* snaží reintegrovat uživatele drog, kteří žijí na ulici. Služby, které jsou pak závislým poskytovány, zahrnují zdravotní péči, dočasné bydlení, pracovní příležitosti, stravování, technický výcvik a jakési denní kapesné v hodnotě přibližně šest dolarů. Všechny ženy mají pak k dispozici služby gynekologa. Tento program je koordinován *Městským sekretariátem pro zdraví* a zahrnuje ještě několik dalších vládních agentur, včetně *Sekretariátu pro bezpečnost, práci a sociální pomoc*.⁹⁹

Již první měsíc od spuštění programu *SPBA* se snížilo užívání cracku o padesát až sedmdesát procent, v závislosti na oblasti. Během prvních dvou měsíců fungování programu proběhlo přibližně deset a půl tisíce zdravotních zákroků, včetně běžných lékařských a zubních vyšetření. Do konce roku 2014 program pomohl zhruba pěti stům lidí, z nichž padesát již žije se svými rodinami, dvacet získalo práci a podepsalo formální smlouvu a čtyřicet dva absolvovalo vzdělávací kurzy v *Green Factory*, kde se naučili pěstovat rostliny a jsou zodpovědní za zahradnictví v některých částech města. Kromě toho bylo diagnostikováno a následně léčeno padesát devět případů tuberkulózy, osmdesáti devíti lidem byly poskytnuty služby duševního zdraví, patnáct lidí žije v útulcích v centru města a dvacet dva jich je rozmístěno v domech po celém městě. *SPBA* má podporu i v městské gardě, jejímž úkolem je policejní dohled. Během organizovaných prohlídek bylo zatčeno již dvacet pět obchodníků a zabaveno více než čtyři tisíce dávek cracku. Data *Národního oddělení veřejné bezpečnosti* založená na záznamech z oblasti *cracolândia* ukazují, že úroveň kriminality v první polovině roku 2014 ve srovnání se stejným obdobím v přechodném roce klesla (například úroveň krádeží vozidel klesla v roce 2013 o 32,3 procenta, v roce 2014 byl pokles 47,4 procenta). Přestože je *SPBA* implementován jen v malém měřítku a zatím nemá nějaké robustnější hodnocení, jedná se významnou program, který se jako první zaměřuje spíše na sociální potřeby a veřejné zdraví, než na policejní represe a pronásledování drogově závislých. Tento

⁹⁹ Miraglia, 2016.

program si i přes počáteční odmítání místních komunit získal za relativně krátkou dobu podporu těch, kteří zde žijí a pracují a mohl by sloužit jako výchozí model pro další podobné iniciativy podporující řešení drogové otázky. I přes dosavadní úspěchy však program čelí kritické výzvě, a to dlouhodobé udržitelnosti. Podle místní správy je to zásadní faktor pro snižování spotřeby drog, ale i přesto se zde vyskytují záznamy o recidivě. Program stále čelí novým výzvám, co se týče možností jeho rozšíření a institucionalizace. Dlouhodobá evaluace účinků programu je proto zásadní pro jeho efektivitu a budoucnost.¹⁰⁰

Nyní přejdeme k tomu, jakou pozici má Brazílie na mezinárodním hřišti drogových politik. V mezinárodní debatě o drogové politice je pozice Brazílie poněkud kontroverzní. Brazílie je jedním ze států nejvíce bojujících s drogovými problémy, ale zároveň je i nově rostoucí globální mocností. Problémem však je, že způsob boje proti drogám je v Brazílii málo progresivní. V posledních několika letech dochází k diskuzím o protidrogových politikách a jejich případných změnách, a to nejen v Brazílii, ale i v dalších státech Latinské Ameriky. Je potřeba najít vyvážený přístup, který spojí jak stránku bezpečností, tak stránku zdravotní. Podle reportu *Organizace amerických států (OAS)*¹⁰¹ není třeba reforma drogových politik pouze na úrovni jednotlivých států, ale i na úrovni mezinárodní.¹⁰² Brazílie v posledních letech také zvyšuje výdaje v bezpečnostní oblasti a zintenzivňuje násilný vojenský přístup ke kontrole drog, ale i přesto zde významně narůstá jejich spotřeba a zvyšuje se počet transferů přes tento stát. Bezpečnostní oblast však není jediným důvodem k zásahům v oblasti drogové problematiky. Z hlediska veřejného zdraví je třeba, aby Brazílie poskytovala podporu uživatelům závislým na drogách, což však bez změny stávajících zákonů nelze. Nicméně existují i pozitivní případy. V Brazílii byly zavedeny inovativní programy v některých odvětvích veřejného zdraví a bezpečnosti, zejména pak programy podporující léčbu HIV/AIDS či programu podporující omezování kouření, které jsou široce považovány za prvotřídní. I některé justiční aktivity jsou přejímány dalšími latinskoamerickými státy.

¹⁰⁰ Miraglia, 2016.

¹⁰¹ Uruguay na tento report reagovala zavedením zákona, který plně legalizuje marihuanu. Stala se tak prvním státem na světě.

¹⁰² Miraglia, 2016.

Největší slabinou tedy zůstává přístup v protidrogové politice, který postrádá větší míru humanity, a veškeré snahy o řešení situace v této oblasti mají spíše opačný efekt.¹⁰³

V Brazílii existují dva konkurenční postoje vůči protidrogové politice. První postoj představují občanské společnosti a neziskové organizace, které spolupracují s *Globální drogovou komisí*, jejímiž členy jsou i bývalý prezident Fernando Henrique Cardoso či skupiny jako *Marcha da Maconha* nebo *Pense Livre*. Členové této skupiny jsou obhájci reforem zákonů a veřejných politik zabývajících se marihuanou a dalších drog. Jejich cílem je vytvořit sociální, politický a kulturní kontext, podle kterého mohou všichni brazilští občané svobodně vyjadřovat svůj názor na protidrogovou politiku, což zajistí transparentnější, spravedlivé, efektivní a pragmatické vypracovávání zákonů a politik, které budou respektovat občanství a lidská práva. Druhou stranu reprezentuje federální vláda, která o diskuzi nemá zájem. Podle ní zůstávají organizované zločinecké skupiny hlavní bezpečnostní hrozbou v zemi, a tak by měl být postoj vůči problému drog nekompromisní a přísný. Odmítá dekriminalizaci a legalizaci drog, a to včetně marihuany. Tento relativně omezený postoj vůči změnám v přístupu k drogám a mezery v legislativě však způsobují řadu problémů. Jedním z nich je i již zmíněná přeplněnost brazilských věznic, kterou chce vláda vyřešit pomocí výstavby nových věznic či elektronickým monitoringem a alternativními tresty, nikoliv však změnou legislativy.¹⁰⁴

Na mezinárodní úrovni nezaujala brazilská vláda žádné oficiální stanovisko s ohledem na regionální diskuzi o drogové politice, ani nijak nereagovala na report OAS, který k diskuzi přímo vybízí. V roce 2016 na zvláštním zasedání *Valného shromáždění Organizace spojených národů* o světovém problému drog dala Brazílie najevo, že postupuje opatrně. Přestože formálně souhlasí s principy základních lidských práv a se smlouvami a dohodami OSN, zdůrazňuje, že by každá země měla mít svoji suverenitu a právo rozhodovat o své vlastní národní protidrogové politice.¹⁰⁵

Brazílii by však prospěl nový a humánnější přístup, který by zdůraznil důležitost veřejného zdraví, sociální spravedlnosti a kultury, a ustoupil by od politiky represe, vynu-

¹⁰³ Szabó, 2014.

¹⁰⁴ Miraglia, 2016.

¹⁰⁵ Miraglia, 2016.

cování a války. Brazílie by tímto přístupem pak více potvrdila svoji mezinárodní legitimitu.¹⁰⁶

4. 2 Dopady

Nelegální drogový průmysl v Brazílii je spojen s obrovskými sociálními a násilnými trestnými činy. Hladina násilí související s obchodem s drogami v městských centrech je srovnatelná s násilím ve válečné zóně. Zbraně každý rok zabíjejí více lidí mladších osmnácti let v Rio de Janeiru než v Kolumbii. Mnoho obyvatel chudinských favel ve skutečnosti žije na územích okupovaných gangy, zatímco státu do značné míry chybí odpovídající bezpečné, sociální a bytové podmínky. Ve venkovských oblastech na severovýchodu Brazílie, kde se ve velkém pěstuje marihuana, je úroveň násilí někdy dokonce vyšší než při územních sporech a občanských konfliktech. Na marihuanových plantážích pracují statisíce zemědělských dělníků, kteří jsou k obchodu s drogami donuceni nedostatkem financí, mnozí z nich jsou pak nuceni pracovat pro zločinecké gangy.¹⁰⁷

Hospodářský růst a stabilita jsou nepochybně jedněmi z aspektů rozvoje Brazílie. Při posuzování, zda je či není obchod s drogami faktor omezující rozvoj Brazílie, má smysl podívat se na finanční ukazatele, abychom zjistili, zda je tento obchod pro ekonomiku negativní či spíše vytváří pozitivní příliv příjmů a pracovních míst. Obchod s narkotiky je obchod, a tak přináší příjmy a zvyšuje zaměstnanost. Nicméně není považován za sektor, který by se prolínal s dalšími oblastmi obchodu, mimo obchod s nelegálními střelnými zbraněmi. Kromě toho existuje celá řada problémů spojených s užíváním drog. Dopady na kriminalitu a sociální zhoršení jsou značné, odhaduje se, že obchod s drogami spotřebovává deset procent HDP. Statistiky dospívají k závěru, že i když není obchod s narkotiky nijak zvlášť škodlivý pro ekonomiku, je škodlivý pro lidi. Na rozdíl od všeobecného přesvědčení je rozvoj politického a kulturního prostředí zásadní.¹⁰⁸

Užívání drog a jejich vzrůstající obliba je tedy v Brazílii závažným problémem. Drogový průmysl, který je zde velmi rozvinutý, má značné dopady na mnoho sfér brazilské

¹⁰⁶ Szabó, 2014.

¹⁰⁷ TNI, 2007.

¹⁰⁸ Caron, 2008.

společnosti, přičemž značná většina je negativních. Cílem této části je ony dopady identifikovat a stručně představit.

Drogová závislost je problém, který klade zvyšující se nároky na veřejné služby v oblasti zdravotnictví a společnosti obecně. Tyto rostoucí nároky se vyskytují v různých formách, ale trendy jsou jasné – tam, kde je konzumace drog a obchod s drogami, je veřejné zdraví ještě horší. To zahrnuje vážné epidemie HIV a AIDS. Úřad OSN pro drogy a kriminalitu tvrdí, že na trasách obchodu s kokainem je počet uživatelů a případů HIV a AIDS výrazně vyšší než v jiných částech Brazílie.¹⁰⁹ Epidemie HIV a AIDS v Brazílii je na národní úrovni stabilní s mírou prevalence přibližně 0,6 procent. Podle dat z roku 2015 žije s HIV osm set třicet tisíc lidí, zatímco v roce 2010 bylo touto nemocí postiženo sedm set tisíc lidí. Na AIDS zemřelo roku 2015 patnáct tisíc lidí. V Brazílii je nejvyšší počet lidí nakažených virem HIV v celé Latinské Americe s podílem čtyřicet procent nakažených. Údaje ukazují, že HIV a AIDS jsou nejvíce postiženi lidé ve věku od třiceti do devětačtyřiceti let, ale postupně se začíná zvyšovat míra nakažených u mladých lidí ve věku mezi patnácti a čtyřicet lety.¹¹⁰

Budeme-li mluvit o případech HIV spojených s drogami, tak podíl nakažených touto nemocí v devadesátých letech dvacátého století byl dvacet pět procent. Díky protidrogovým politikám však došlo k výraznému snížení až o sedmdesát dva procent mezi roky 1996 a 2006. Prevalence HIV mezi lidmi užívajícími drogy (zejména injekčně) zůstávala do roku 2013 na nižší úrovni. Mezi lety 2008 a 2013 se tato hodnota pohybovala mezi pěti až šesti procenty. Dle posledních údajů z roku 2015 se však prevalence HIV u lidí užívajících drogy zvýšila na 9,9 procent, a to i přesto, že vláda poskytuje narkomanům bezplatně nové jehly do stříkaček.¹¹¹

Nicméně je třeba říci, že v případě epidemie HIV a AIDS se Brazílii poměrně úspěšně daří snižovat počet případů v porovnání s ostatními zeměmi. Podle četných reportů je Brazílie úspěšná ve snižování případů HIV a AIDS převážně ve spojení s narkomany, kteří drogy užívají injekčně. Podle ministerstva zdravotnictví se od roku 1994 do roku

¹⁰⁹ Caron, 2008.

¹¹⁰ Avert, 2017.

¹¹¹ Avert, 2017.

2004 podařilo snížit HIV a AIDS mezi injekčními uživateli drog z dvaceti sedmi na třináct procent u mužů a ze sedmnácti na 4,3 procenta u žen.¹¹²

Další faktory ukázaly zvýšenou míru HIV a AIDS u žen, které žijí s partnerem, který injekčně užívá drogy. Kromě toho se výskyt těchto onemocnění zvyšuje mezi mladými lidmi s nižším vzděláním a z venkovských oblastí, což poukazuje na to, že nejvíce těmito onemocněními trpí více sociálně slabší vrstvy.¹¹³ Vyšší prevalence HIV u narkomanů v Brazílii se vyskytuje u vězeňské populace než u běžné populace. Výskyt HIV se zde zvyšuje spolu se zvyšující se přeplněností věznic, násilím a právními a politickými omezeními. Nicméně i ve věznicích jsou poskytovány prostředky zabráňující přenosu, včetně jehel do stříkaček.¹¹⁴ Obchod s narkotiky vyvíjí tlak na ministerstvo zdravotnictví. Podle informačního oddělení tohoto úřadu vláda utrácí minimálně třicet pět milionů dolarů ročně v souvislosti s náklady na boj proti drogám, alkoholu a dalších sektorů veřejného zdraví.¹¹⁵

Další oblastí, na kterou má obchod s drogami dopad, je postavení dětí. Jejich zdravotní stav je možná nejvíc ohrožen prostřednictvím násilí souvisejícím s drogami. Nevýhodou dětí je, že jim chybí věk a zkušenosti a možnosti k přesídlení do oblastí, kde obchod s drogami nemá své místo. Vzhledem k tomu, že v Brazílii je platný zákon na ochranu dítěte, takže děti mladší osmnáct let nemohou být zatčeny, pokud jsou chyčeny při činu. Častou jsou pak rekrutovány na nejnižší pozice v rámci obchodu s drogami – pracují jako spojky, zvědi nebo vyřizují pochůzky. Většinou však jejich životy končí tragicky. Mnoho z nich je zabito kvůli nespokojenosti z jejich prací anebo jen kvůli potřebě dealerů někoho zastřelit. Existuje několik programů, které se problematikou v této oblasti zabývají, ale počet dětí žijících na ulici stále roste, stejně jako jejich zapojení do užívání drog, prostituce a kriminality. Nepopiratelným aspektem rozvoje je lidský blahobyt, který začíná právě u dětí. Brazilská vláda by se na tuto oblast měla zaměřit.

¹¹² Caron, 2008.

¹¹³ Caron, 2008.

¹¹⁴ Avert, 2017.

¹¹⁵ Caron, 2008.

řit a zavést drastická sociální opatření k nápravě postavení dětí, zejména těch, kteří jsou problematikou drog postiženy.¹¹⁶

Další z oblastí, na které má obchod s drogami dopad, je vzdělávání. Vzdělávání je klíčem k rozvoji, zejména v sociální oblasti. Umožňuje lidem, aby byli schopni získat informace a utvářet si vlastní názory. Mnoho mladých, kteří se zapojují do obchodu s drogami, nezůstává ve škole a nevzdělává se. Na druhou stranu, většina obchodu s drogami probíhá ve slumech, kde školy v podstatě nejsou a pokud ano, tak vzdělávání tam je nevalné kvality. Podle studií, které analyzují vztah školního prostředí a spotřeby drog a obchod s nimi, třicet dva procent studentů již drogy užívají, ať už příležitostně nebo pravidelně a 21,7 procent s drogami obchoduje. Přítomnost drog v oblasti vzdělávání je tedy silná a má tedy na vzdělávání samotné značný vliv.¹¹⁷

Dalším aspektem, který drogový průmysl ovlivňuje, je vězeňská populace. Jak již bylo v předcházející části řečeno, počet vězňů zavřených za drogové trestné činy v poslední době významně narůstá. Mezi lety 2000 a 2009 se počet vězňů zdvojnásobil.¹¹⁸ Drogový průmysl má v této oblasti vliv již několik desetiletí, kdy na vězeňské půdě vznikaly největší organizované zločinecké skupiny. Drogy však nemají vliv pouze na velikost vězeňské populace, ale i na její charakter a vlastnosti. Podle výzkumu zabývajícího se drogami a jejich vlivem na vězeňskou populaci v Brazílii mají drogově závislí vězni větší sklon být recidivisty. To do velké míry souvisí s majetkovými trestnými činy za účelem následného nákupu drog, ale i s problematickým zařazením do společnosti, návratem k rodině a vstupem na trh práce po návratu z vězení, což značně usnadňuje návrat k trestné činnosti.¹¹⁹

Spojení obchodu s drogami s trestnou činností přesahuje drobné krádeže a násilí. Kriminalita a násilí spojené s obchodem s narkotiky zahrnuje vše přes masivní import nelegálních střelných zbraní, válku mezi drogovými gangy až po vysoce organizovaný zločin, drogové kartely a praní milionu dolarů. Zvýšený obchod s drogami v Brazílii má dopady na veřejnou bezpečnost, protože podporuje trestnou činnost související

¹¹⁶ Caron, 2008.

¹¹⁷ Caron, 2008.

¹¹⁸ TNI, 2016a.

¹¹⁹ Dos Santos et al., 2014.

s drogami. Podle UNODC souvislost mezi drogami a násilím je jedním ze dvou hlavních aspektů, které dělají z užívání drog velmi závažné téma. Tím druhým aspektem jsou dopady drog na prevalenci HIV a AIDS.¹²⁰

Vraťme se ale zpět k dopadům drogového průmyslu na vězeňskou populaci. V této oblasti se nejedná o přímé dopady obchodu s drogami, ale spíše dopady protidrogových politik. Obchod s narkotiky sice povzbuzuje k utváření a reformám protidrogových politik, nicméně nemá přímý vliv na to, kolik lidí bude uvězněno. Vliv na to nemá ani dostupnost drogy, ani počet uživatelů. Drogový průmysl spíše ovlivňuje počet potenciálních vězňů.¹²¹

Kriminalizace výroby a distribuce drog je hnacím motorem růstu zločineckých organizací a oslabuje právní stát. Válka proti drogám je hlavním katalyzátorem policejních operací v chudinských čtvrtích, které často končí smrtí.¹²² A právě smrt, respektive vraždy jsou poslední oblastí, na kterou má drogový průmysl dopad, a kterou si představíme.

V roce 2014 se v Brazílii vyšplhal celkový počet vražd na více jak čtyřicet tisíc. Není známo, kolik z tohoto počtu zavražděných bylo oběťmi v souvislosti s obchodem s drogami, nicméně podle policejních odhadů v oblasti Rio de Janeiro byly čtyři sta ze čtyř set osmdesáti vražd spácháno v souvislosti s drogami.¹²³ V období od ledna do listopadu 2016 bylo v Rio de Janeiru napočítáno čtyři tisíce pět set sedmdesát dva vražd, což představovalo nárůst o 19,7 procent oproti roku 2015. K tomuto dramatickému zvýšení došlo i přesto, že se kvůli olympijským hrám konaným v roce výrazně zvýšila bezpečnostní opatření. V Sao Paulu bylo napočítáno za stejnou dobu tři tisíce tři sta třináct vražd, přičemž zde došlo ke snížení o osm procent a míra vražd je zde na nejnižší hodnotě za posledních patnáct let. Obě města jsou nejvýznamnějšími centry Brazílie, ale i sídly nejmnocnějších drogových gangů. Současný stav v Sao Paulu je připisován tomu, že zde působící gang, *Primeiro Comando da Capital*, uzavřel dohodu

¹²⁰ Caron, 2008.

¹²¹ TNI, 2016b.

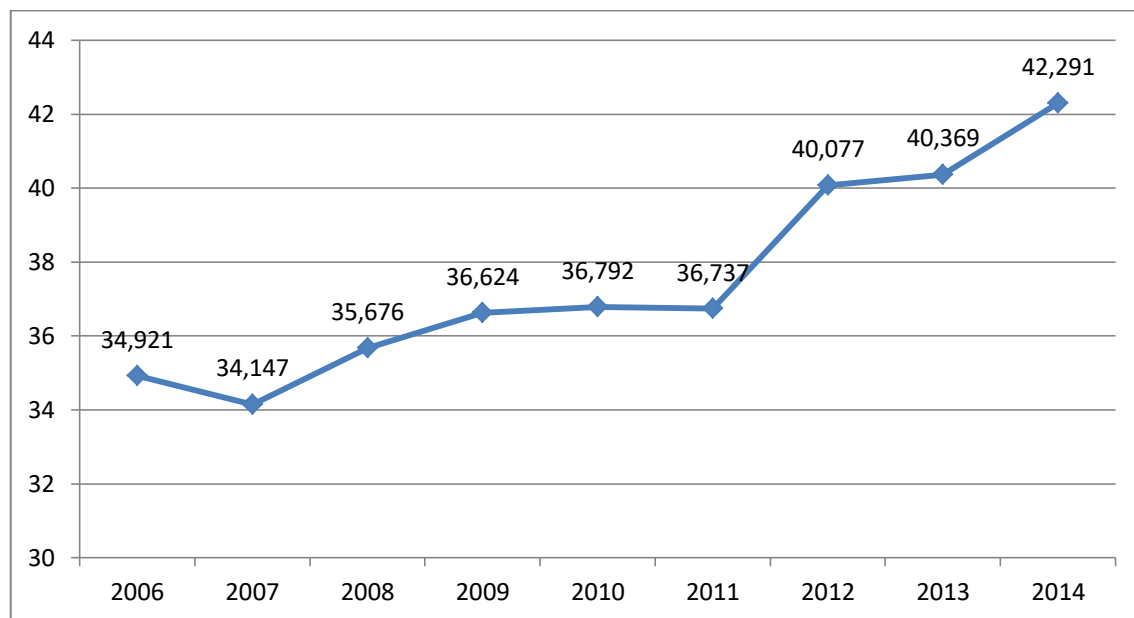
¹²² Munoz & Canineu, 2016.

¹²³ Munoz & Canineu, 2016.

s vládou v Sao Paulu. Oproti tomu Rio de Janeiro zažívá drogové války mezi místními gangy, což má dopad i na počet vražd v oblasti.¹²⁴

Ke stávající špatné situaci v Rio de Janeirou přispívá i to, že *Primeiro Comando da Capital* zrušilo dohodu o příměří z největším gangem Rio de Janeiro, *Comando Vermelho*. Hlavní příčinou zrušení této dohody a vypuknutí sporů mezi nimi je snaha *Primeiro Comando da Capital* o vytvoření monopolu na drogy a zbraně v největší favele Rio de Janeiro, v Rocinha. Tento gang přetahuje členy jiných zločineckých frakcí a buduje větší, bezpečnější a podnikatelsky zaměřenou organizaci, která by byla na trhu dominantní a nevyužívala by pouze násilí. Paradoxem však je, že dopadem současné situace je ještě více vražd a násilí. Podle brazilského *Veřejného fóra pro bezpečnost* došlo v Brazílii mezi roky 2011 a 2015 k více vraždám než v Sýrii za stejné období. V některých favelách však udržují zločinecké frakce naopak pořádek a za vraždy je odpovědná policie.¹²⁵¹²⁶

Obr. 4 - Počet zaznamenaných vražd v Brazílii mezi lety 2006–2014, vyjádřeno v tisících

Zdroj: Waiselfisz, 2015.

¹²⁴ Plus55, 2016.

¹²⁵ V roce 2015 měla policie na svědomí devět vražd denně. Ten rok zabila policie 3 345 lidí, což je o 6,3 procenta více než v předchozím roce. Ve státu Rio de Janeiro byl druhý nejvyšší počet policejních vražd v Brazílii, těsně po státu Amapá. Podle brazilského bezpečnostního reportu měla policie na svědomí 3,9 vražd na sto tisíc obyvatel. K pětačtyřiceti procentům všech policejních vražd došlo buď v Rio de Janeirou nebo v Sao Paulu (Plus55, 2016).

¹²⁶ Plus55, 2016.

Na obrázku 4 lze vidět, že míra vražd měla od roku 2006 do roku 2014 vzrůstající tendence, což znamená, že rostoucí trend od šedesátých let, kdy se na brazilském trhu začalo obchodovat s marihuanou. Radikálnější nárůst vražd však nastal v osmdesátých letech, kdy se na brazilském trhu s narkotiky objevil kokain a na pozadí vězeňského systému začaly vznikat již zmíněné drogové gangy.¹²⁷ Budeme-li však obecně mluvit o dopadech drog na veškerá úmrtí, není Brazílie na mezinárodním žebříčku na příčkách s nejvyššími hodnotami. Zaujímá až sto třinácté místo. Na prvních pozicích se naopak nachází Estonsko, Jihoafrická republika, Spojené státy americké, Írán a Gruzie.¹²⁸

Mimo všechny negativní, má přítomnost trhu s drogami i pozitivní dopad. Drogy zaručují pracovní místa pro téměř půl milionu lidí.¹²⁹ Více jak sto tisíc pracovníků jsou zaměstnanci marihuanových plantáží v Pernambucu na severovýchodě Brazílie a dalších sto padesát tisíc lidí prodává marihuanu, crack a kokain v ulicích Rio de Janeiro a Sao Paula. Díky práci na marihuanových plantážích mohou lidé za jeden pracovní den získat až třicet dolarů, což je desetkrát více, než by dostali například na cibulovém poli. Pro majitele pozemků je navíc pěstovat marihuanu lukrativnější, než aby pěstovali jiné plodiny. Zatímco za kilogram marihuany dostanou třicet dolarů, tak například za kilogram fazolí nedostanou více než padesát centů. Vláda navíc nefinancuje produkci potravin, a tak nemá vlastník pozemku v podstatě jinou možnost než pěstovat marihuanu. Ta tak přispěla k řešení sociálních problémů v regionu. Na druhou stranu, mnoho pracovníků na marihuanových plantážích je díky tomu samo sobě otroky, jelikož tráví pět měsíců v roce prací na poli.¹³⁰

V neposlední řadě je však nezbytné zmínit aspekt, o němž nelze říci, zda jsou dopady pozitivní či negativní. Jedná se o dopad drogového průmyslu na drogové politiky. Tento aspekt není nijak číselně měřitelný, nicméně jeho význam nelze popřít. Brazilské drogové politiky se v průběhu let měnily spolu s tím, jak se měnil i trh s drogami a spolu s tím, jak se zvyšovala popularita drog. Změnou podmínek na brazilském drogovém trhu dochází i v současnosti k neustálým regulacím a legislativním reformám, které pak následně opět ovlivňují trh s drogami. Dochází tedy k vzájemnému propojení obou

¹²⁷ Murray et al., 2013.

¹²⁸ World Health Rankings, 2014.

¹²⁹ TNI, 2007.

¹³⁰ Nascimento, 1997.

dvou stran – drogový průmysl má dopad na brazilské drogové politiky a drogové politiky mají dopad na brazilský drogový průmysl, čímž vzájemně narušují svoji efektivitu.

Můžeme říci, že drogový průmysl má výrazné dopady na různé aspekty v zemi, ať už se jedná o prevalenci HIV a AIDS, vězeňskou populaci, vraždy, vzdělávání, děti, protidrogové politiky či zaměstnanost. Vláda, nadnárodní organizace, ale i další státy se snaží dopady v oblasti drogové problematiky regulovat, a to pomocí různých dlouhodobých i krátkodobých projektů, programů a kampaní. Této činnosti se věnuje následující kapitola.

4. 3 Intervence mezinárodních aktérů a činnost organizací

Jak již bylo napsáno, Brazílie je jednou z nejvíce zasažených zemí problematikou drog. Díky tomu existuje řada iniciativ, jejichž náplní je boj proti drogám. Tyto iniciativy jsou vedeny nejen na národní úrovni, ale i ze strany dalších států či nadnárodních platform. V této části se budeme věnovat právě činnostem těchto aktérů a jmenujeme si některé iniciativy působící na území Brazílie. Jako příklad iniciativ a kampaní na nadnárodní úrovni se budeme věnovat činností OSN, respektive UNODC, jehož záběr činností v Brazílii nabývá nemalého rozsahu.

UNODC je agentura OSN s mandátem podporovat země při plnění tří smluv OSN o drogách (*Jednotná úmluva o omamných látkách* z roku 1961, *Úmluva o psychotropních látkách* z roku 1971 a *Úmluva o nedovoleném obchodu s omamnými a psychotropními látkami* z roku 1988). Na základě těchto úmluv pomáhá UNODC členským státům rozvíjet jejich vnitrostátní právní předpisy o drogách, za účelem vytvoření právního rámce odvolávajícího se na toto téma na národní, regionální a globální úrovni. UNODC navíc podporuje země při řešení otázky týkající se problematického užívání drog a jejich nepříznivých důsledků pro zdraví, a to prostřednictvím provádění preventivních opatření a vytváření sítí integrovaných služeb a pomoci, respektujících dodržování lidských práv a etických standardů.¹³¹

Přístup UNODC k problematice drog je mnohostranný a zahrnuje nejrůznější aspekty v dané oblasti pomocí organizovaných a konkrétních kroků v oblasti zdravot-

¹³¹ UNODC, 2017b.

nictví, školství, veřejné bezpečnosti a mnoho dalších. V jeho agendě jsou dva základní úkoly. Jedním z nich je přispět ke snížení poptávky po droze, a tak *UNODC* realizuje projekty pro prevenci, léčbu a rehabilitaci závislých jedinců, ale i projekty na zabránění přenosu viru HIV spojeného s užíváním drog. Druhým úkolem je omezení dodávek drog, a to prostřednictvím programů zaměřených na boj proti praní peněz spojených s nelegálním trhem s drogami, monitoring nelegálních plodin a posílení schopnosti vlád zachytit a zadržet obchod s drogami. V zájmu dosažení pokroku v této práci se *UNODC* zavazuje k podpoře studií a analýz zabývajících se výrobou drog, dopravou a spotřebou s cílem poskytnout důvody pro provádění intervencí v zemích, které se s tímto problémem potýkají. *UNODC* také poskytuje právní pomoc zemím při implementaci úmluv a smluv OSN pro kontrolu drog tak, aby zapadaly do národních legislativ.¹³²

V oblasti prevence *UNODC* podporuje vytváření strategií zaměřených na informace a znalosti, které by měli mladí lidé mít, aby byli schopni rozvíjet své schopnosti a mít možnost rozhodovat o kvalitě svého života. Pokud jde o otázku léčby, tak se *UNODC* snaží zlepšit kvalitu péče při řešení závislosti na drogách prostřednictvím mezinárodní spolupráce a výměny informací mezi zeměmi. *UNODC* podporuje v rámci různých zemí vývoj strategií pro rozvoj boje proti užívání drog na základě vědeckých důkazů, používání přístupu, který respektuje lidská práva a skutečné potřeby uživatelů. Nejdůležitější programy jsou však směřovány na děti a mládež. Práce *UNODC* v této oblasti je založena na principech, které jsou zaměřeny na pořádání komunitních akcí s podnětem k účasti mladých lidí, informování o různých látkách a kladení důrazu na sociální interakce. V tomto ohledu *UNODC* spolupracuje s *Globální sítí mládeže* a *Globální iniciativy pro primární prevenci zneužívání návykových látek*. Podle *UNODC* je práce s mládeží nejprínosnější a přispívá k vyšší účinnosti a trvalosti protidrogových programů.¹³³

Nyní tedy přejdeme k činnostem *UNODC* přímo v Brazílii. První program, který zmíníme, probíhal roku 2013. Zastupitelství *UNODC* v Brazílii zahájila ve spolupráci s federální vládou pilotní projekt na podporu ochrany rodinných vztahů. Výzkum ukázal, že rodiny mohou působit buď jako silné riziko nebo jako ochranný faktor pro dítě a rozvoj mládeže. Zaměření na rodinné dovednosti je tedy klíčem k prevenci dětí a do-

¹³² UNODC, 2017b.

¹³³ UNODC, 2017b.

spívajících od užívání drog, zapojení do trestné činnosti a rizikového chování, které vede k onemocnění HIV a AIDS. Projekt odstartoval týdenním výcvikem zhruba sta sociálních pracovníků, učitelů, psychologů a komunitních vědců, kteří předávají své nově získané znalosti a dovednosti lidem ve svém okolí. Program by měl posilovat vztah mezi rodiči a dětmi. Podpora rodičů pro poskytování lepší péče svým dětem se ukázala jako účinná strategie pro prevenci užívání drog a riskantního a problematického chování. Bezpečné a zdravé vztahy, rodičovský dohled a limity dětem nastavené, ale i organizované rodinné prostředí a ochrana dětí a mládeže před užíváním drog přispívají k jejich schopnosti překonat těžkosti a dosáhnout pozitivních výsledků v životě. Naopak indiferentní vztahy mezi dětmi a rodiči a chaotické domácí prostředí zvyšují riziko, že dítě začne užívat drogy či provozovat jiné nebezpečné chování.¹³⁴

Tento projekt je výsledkem partnerství mezi *UNODC, Národním sekretariátem pro drogovou politiku, Státním úřadem pro spravedlnost a Státním úřadem sociálního rozvoje a převodu příjmů*. Přímý prospěch z tohoto projektu mělo téměř sto třicet rodin. Brazilský projekt je součástí celosvětového úsilí *UNODC* podporovat programy založené na rodinných dovednostech se zaměřením na rodiče a jejich děti. Celkem bylo do tohoto projektu zahrnuto až pět tisíc rodin z dvaceti zemí ve střední Asii, Střední Americe a jihovýchodní Evropy. Výsledky shromážděné v těchto programech ukazují na pozitivní dopady. Tyto programy vedly ke zvýšení sociálních dovedností, lepším studijním výsledkům u dětí, většímu zapojení rodičů ve školách a poklesu konfliktů a agresivního chování a úzkostí.¹³⁵

Další iniciativou je program nazvaný *#Tamojunto*. Tento program je realizován ve spolupráci *UNODC* a brazilského *Generálního oddělení pro duševní zdraví, alkohol a jiné drogy (GDMHAD)* a jeho cílem je podpora diskuze mezi studenty ve věku od deseti do čtrnácti let. Tyto diskuze mají být uvolněné a srozumitelné a měly by vést k tomu, aby mohli studenti řešit své problémy a stresové situace, které by mohly vést k užívání drog. Na základě diskuzí vedených učiteli ve třídě posiluje program mnoho ochranných faktorů, jako je například duševní zdraví a dobré vztahy s rodiči, díky kterým jsou studenti méně náchylní k užívání drog a dalším negativním vlivům. Podle brazilského ge-

¹³⁴ UNODC, 2013.

¹³⁵ UNODC, 2013.

nerálního koordinátora pro duševní zdraví, alkohol a jiné drogy, Dr. Roberta Rykonoriho, přispěje tento program nejen ke snížení užívání drog, ale také pomůže dospívajícím vyvinout mnoho životních dovedností a posílit vztah s učiteli. Program mimo jiné sdružuje zdravotní péči a vzdělání prostřednictvím meziodvětvových akcí.¹³⁶

#Tamojunto je prvním programem takového modelu, který byl vypracován evropskými výzkumnými pracovníky a byl v Brazílii poprvé testován v roce 2013 v pre-pilotní fázi (to probíhalo pouze v Sao Paulo, Sao Bernardo de Campo a Florianópolis). Nyní brazilská kancelář *UNODC* ve spolupráci s Brazílií a *GDMHAD* rozšiřuje program do dalších oblastí v zemi. Přenos zahraničních technologií a školení odborníků z oblasti zdravotnictví, školství, alkoholu a jiných drog proběhlo i roku 2014. Tato školení byla vedena odborníky, kteří byli vyškoleni již v roce 2013 během seminářů v rámci pre-pilotní fáze programu. Cílem školení bylo vzdělat nové odborníky do dalších oblastí, kde bude *#Tamojunto* realizováno. Podle zástupce *UNODC* a partnerských úřadů v Brazílii, Rafaela Franziniho, je program výsledkem mezinárodní spolupráce a díky odborným školením je zajištěna i jeho udržitelnost v zemi. Podle něj by mohla úspěšnost tohoto programu v Brazílii vést k aplikování stejného modelu i v jiných zemích regionu. Zavedení programu *#Tamojunto* je mimo jiné prováděno v rámci projektu spolupráce *Integrovaná péče o děti a mládež v situacích ohrožení a nebezpečí násilím a užívání alkoholu a jiných drog*, který je realizován *UNODC*, *GDMHAD* a brazilským ministerstvem zdravotnictví.¹³⁷

Předposlední projekt, který zmíníme, je z roku 2008, konal se ve spolupráci *UNODC*, švýcarské a rakouské ambasády a je jím mini-Euro Cup v Brazílii. Tento projekt se konal, aby podporoval sport jakožto prostředek k odrazení zneužívání drog. Jednalo se o jednodenní soutěž, která byla specificky zaměřená na znevýhodněné děti. Více než sto chlapců z veřejných škol na okraji hlavního města Brasília nastoupilo do turnaje společně s rodiči, rodinami a učiteli. Hrál zde osm týmů, jež zastupovaly Rakousko, Chorvatsko, Itálii, Polsko, Portugalsko, Španělsko a Švýcarsko, přičemž soutěž nakonec vyhrál tým zastupující Itálii. Všechny týmy byly příslušným velvyslanectvím vzdělávány o zemi, kterou zastupovaly. Akce byla v médiích prezentována pod názvem *Využívejte*

¹³⁶ UNODC, 2014.

¹³⁷ UNODC, 2014.

sparty. Nedovolte, aby drogy ovládaly váš život. UNODC distribuovala materiály ke zvýšení povědomí, a to včetně informací zaměřených na děti. Akce se zúčastnilo téměř tisíc lidí, včetně diplomatů a vládních představitelů. Švýcarský velvyslanec Rudolf Baerfuss konání akce odůvodnil tím, že šlo o snahu, aby se děti v Brazílii přiblížily k nejvýznamnějšímu evropskému turnaji. Učitelé z místní školy byli s konáním akce spokojeni a ocenili iniciativu UNODC, která měla zabránit zneužívání drog v raném věku. Celá akce byla podpořena brazilskou federální vládou.¹³⁸

Část věnující se iniciativám UNODC uzavřeme hudebním festivalem *Porão Do Rock*. Tento hudební festival se pořádal roku 2004 ve spolupráci s UNODC a *Národního sekretariátu proti drogám*, a to pod heslem „ano hudbě, ne drogám“. Jednalo se o dvoudenní koncert, jehož návštěvnost přesáhla sedmdesát tisíc lidí. Cílem bylo prostřednictvím hudby poslat vzkaz mládeži o nebezpečí užívání legálních i nelegálních drog. Během dvou dnů trvání festivalu byly rozdány tisíce pohlednic a letáků o různých typech drog (marihuana, inhalační přípravky, kokain a extáze), ale byl distribuován i materiál o alkoholu a tabáku. Obsahem letáků nebyly varující a odsuzující texty proti drogám, nýbrž informace o účincích drog na tělo a tipy, jak minimalizovat jejich škody. Navíc letáky poskytovaly důležité informace o tom, kdy vyhledat pomoc při léčbě závislosti na drogách. Podle pořadatelů festivalu znamenala tato kampaň velký pokrok kupředu v brazilské protidrogové politice. Informační texty na letácích poskytují mladým lidem možnost svobodně se rozhodnout o užívání drog.¹³⁹

Tato kampaň byla vedena ve spolupráci s projektem *Picasso Não Pichava*, který byl zřízen brazilským Sekretariátem pro městskou bezpečnost. Tento projekt pořádal soutěž pro mládež o vytvoření graffiti na téma „ano hudbě, ne drogám“. Následně byly vybrány dvě práce, které byly využity nevládními organizacemi pracujícími s mládeží v různých tematických oblastech, včetně drog a sexuálního zdraví. Vítězné graffiti bylo také vytištěno na trička, která se prodávala na festivalu. Podle výzkumů vedených v průběhu festivalu se lidé mezi dvaadvaceti a šestačtyřiceti lety vyjádřili o kampani pozitivně (zhruba 94,5 procent). Kampaň tedy splnila svůj cíl, kterým bylo zprostředko-

¹³⁸ UNODC, 2008.

¹³⁹ UNODC, 2004b.

vat preventivní informace o nevhodnosti užívání drog moderním způsobem a zvýšit povědomí o drogách a jejich škodlivých účincích.¹⁴⁰

Dalším typem protidrogových iniciativ jsou iniciativy mezinárodní, tudíž vedené ze strany jiných států. V této práci se budeme věnovat aktivitám vedeným ze strany Spojených států amerických, které jsou v této problematice významným brazilským partnerem. Brazílie má s USA dokonce uzavřené bilaterální dohody týkající se problematiky drog.

Na počátku devadesátých let dvacátého století se díky propojenosti a rostoucí vzájemné závislosti Jižní a Severní Ameriky prohloubil nelegální obchod s drogami. Spojené státy americké jsou jedním z největších světových spotřebitelů drog, oproti tomu Jižní Amerika je zase jedním z největších světových producentů narkotik. Z toho důvodu považovaly USA boj s touto problematikou za jednu z priorit národní bezpečnosti.¹⁴¹ Prezident George Bush označil po září 2001, spolu s bojem proti terorismu, boj proti drogám za jednu z klíčových aktivit i v Latinské Americe, kterou USA považovaly za oblast, v níž se mohou vyskytovat mezinárodní teroristé, drogoví dealeři nebo další radikální islamisté, a tak ji označily za jeden ze zájmových regionů. Z toho důvodu pak USA navázaly s Brazílií spolupráci v bezpečnostní oblasti, zejména pak spolupráci v oblasti *Tri-Border Area*. Do této oblasti spolu s Brazílií spadá i Paraguay a Argentina.¹⁴²

Třetí hranice, jak bývá oblast nazvána, je známá tím, že je zde rozšířen nelegálních obchod se zbraněmi, narkotiky a dalšími nezákonnými aktivitami. Většina těchto aktivit je úspěšně maskována díky rozsáhlé korupci, a tak vypadá většina nezákonných činností věrohodně. Přestože prvotní pohnutkou pro navázání spolupráce v této oblasti byl strach USA, že se zde vyskytují teroristé, v současné době má spolupráce větší záběr. Od roku 2007 je součástí agendy i pomoc v boji proti místním kriminálním organizacím.¹⁴³

Roku 2008 spolu oba státy podepsaly *Memorandum o porozumění mezi USA a Brazílií v oblasti kontroly narkotik a právního vynucení*. Účelem dohody nebyl jen boj

¹⁴⁰ UNODC, 2004b.

¹⁴¹ Jungbauer, 2013.

¹⁴² Livingstone, 2011.

¹⁴³ Meyer, 2012.

proti nelegálnímu obchodu, ale také snížení domácí brazilské poptávky po drogách. Hlavním cílem dohody bylo však vylepšit schopnosti zamezit pašeráctví drog či jejich výrobě a obchodu s nimi. S brazilským protidrogovým oddělením ve značné míře spolupracuje *Americká protidrogová dohoda* a díky této spolupráci bylo úspěšně zastaveno několik trestných aktivit v oblasti produkce a prodeje drog. Spojené státy jsou významným donorem Brazílie v oblasti protidrogové pomoci, v roce 2012 se tato finanční pomoc vyšplhala na jeden a půl milionu dolarů.¹⁴⁴

Co se týká krátkodobých aktivit, tak v souvislosti s Olympijskými hrami v roce 2016 probíhaly po celé Brazílii rozsáhlé protidrogové kampaně. Jednu z nich vedla i organizace Spojených států amerických, *Nadace pro svět bez drog*. Akce v Brazílii se zúčastnily stovky dobrovolníků z církví a nevládních organizací z Los Angeles ve snaze zahájit masivní kampaň podporující prevenci drog, a rozdávaly milióny brožur o drogách v ulicích Sao Paula a Rio de Janeira. Hnacímotorem této kampaně je ukončit epidemii cracku, která má za následek nárůst vražd o sto šedesát šest procent od roku 2002 do roku 2012. Podle výzkumu Univerzity v Sao Paulu z roku 2012 je přibližně čtyři statisíc Brazilců pravidelnými uživateli cracku, což dělá z Brazílie jejího největšího spotřebitele na mezinárodní úrovni.¹⁴⁵

Kampaně v Brazílii se zúčastnili i ředitelé poboček organizace ve Venezuele a Kolumbii a také koordinátor programu pro Latinskou Ameriku z Mexika. Tato kampaň byla nejaktivnější ve favelách, které jsou nejvíce zaplaveny násilnými gangy a drogami. Rozdávání brožur se účastnili i sami Olympionici z Mexika, Španělska, Švýcarska, Jihoafrické republiky, Ázerbájdžánu, Portugalska, Dominikánské republiky, Venezuely, Kolumbie, Guatemaly, Nizozemska, Argentiny, Estonska a Řecka. *Nadace pro svět bez drog* je nezisková a obecně prospěšná společnost, která předává mládeži a dospělým informace o drogách, aby se v budoucnu mohli sami rozhodnout, zda chtějí žít s drogami nebo bez nich. Aktivita občanských nevládních organizací a mezinárodní sítě dobrovolníků a partnerství rozdaly více než sedm milionů kopií brožur v průběhu roku 2015

¹⁴⁴ Seelke, 2008.

¹⁴⁵ Drug Free World, 2016.

a od doby jejího prvního vydání v roce 2006 bylo rozdáno celkem osmdesát milionů kopií.¹⁴⁶

Posledním typem aktivit, kterým se tato práce věnuje, jsou aktivity na národní úrovni. Některé programy již byly zmíněny v jedné z předchozích částí, zde si však představíme konkrétně dvě kampaně spíše krátkodobějšího charakteru. První kampaní, kterou si představíme je kampaň z roku 2012 s názvem *Drogové právo: Je čas na změnu*.

Celá řada vědeckých, právních, zdravotnických, politických a sociálních údajů utváří kampaň za dekriminalizaci užívání drog v Brazílii, a to společně s desítkami tisíc uživatelů drog, kteří jsou za zapojení do obchodu s drogami v současné době uzavřeni. Kampaň s názvem *Drogové právo: Je čas na změnu* je iniciativou, kterou zahájila brazilská *Komise pro drogy a demokracii*, jejímž cílem je shromáždit milion podpisů na podporu zákona, který by byl představen v kongresu v průběhu druhé poloviny roku 2013. K této kampani se připojila řada filmových a televizních osobností spolu s hlavními politickými osobnostmi, včetně bývalého prezidenta Fernanda Henriqueho Cardosa. Jejich hlavním cílem byla reforma zákona 11.343 z roku 2006, který postrádá přesně vymezení uživatele drogy a jejího prodejce.¹⁴⁷

Kampaň je opřena i o skutečné případy. Například se jedná o mladíka, který si koupil půl gramu marihuany pro vlastní spotřebu a byl uvězněn jako prodejce. Dalším příkladem může být prostitutka, která byla uvězněna, protože její klient zanechal drogy v jejím pokoji či muž který byl zatčen, protože u něj byl nalezen nějaký prášek, ale později se ukázalo, že se jedná o kvasnice. Od té doby, co byl zákon přijat, se počet zatčených osob v souvislosti s drogami do roku 2012 zdvojnásobil. Užívání drog nemůže být spojeno s represemi, vězněním či policejním násilím. Změny zahrnují iniciativy vedoucí k odstranění protidrogové politiky v oblasti vymáhání práva a jejímu převedení do sféry zdravotní a sociální pomoci, konkrétně se jedná o dekriminalizaci užívání drog, jasné

¹⁴⁶ Drug Free World, 2016.

¹⁴⁷ Frayssinet, 2012.

stanovení rozdílů mezi uživatelem a prodejcem, poskytování kvalitní léčby narkomaniům a vytvoření podpůrných sítí pro rodiny v komplexním léčebném systému.¹⁴⁸

Důležitou motivací této kampaně je, že u šedesáti procent lidí uvězněných za drogové přečiny v Brazílii ve skutečnosti nebylo nalezeno větší množství drogy ani žádná zbraň. Se čtvrtinou populace tvořenou trestanci vězněnými za obchod s drogami je Brazílie na čtvrtém místě v počtu vězňů zatčených v souvislosti s drogami, a to za Spojenými státy americkými, Ruskem a Čínou. V reálných číslech to představuje sto devadesát dva milionů, v poměru dvě stě padesát osm vězňů na sto tisíc obyvatel. Zatímco se celkový počet vězňů za posledních patnáct let ztrojnásobil, počet vězňů zatčených za drogové delikty se ztrojnásobil za třetinu tohoto času. Brazilský drogový zákon z roku 2006 přispívá k přeplněnosti věznic, a tedy i ke špatným podmínkám uvnitř nápravných zařízení. Kampaň prozatím nepožaduje výraznější opatření, jako je například legalizace trhu s drogami, přesto se však jedná o důležité téma do budoucna. Brazilská iniciativa je částečně založena na modelu dekriminalizace přijaté v Portugalsku, kde vedla k efektivnější a organizované kontrole kriminality a dramatickému snížení počtu úmrtí souvisejících s drogami. Kampaň se opírá o organizaci v Rio de Janeiru *Viva Rio*, která podporuje kulturu míru, *Národní asociaci veřejných obránců*, *Vědeckou nadaci Oswalda Cruze*, *Státní zdravotní ústav v Rio de Janeiru*, *Globální komisi pro drogovou problematiku* a *Avaaz*, což je globální kampaň na podporu komunit.¹⁴⁹

Po vizuální stránce získala tato kampaň zlatou medaili v kategorii *komunitní produkty a služby* v jedné z nejprestižnějších soutěží na reklamním trhu, *The Columnist-Advertising Award*. Kampaň byla vytvořena agenturou *X-Tudo Cunicacao Completa* a jejím zadavatelem byla již zmíněná organizace *Viva Rio* v soutěži, ve které byly prezentovány návrhy reklamních agentur z celé Brazílie. Díky tomuto úspěchu byla pak tato kampaň zařazena mezi finalisty v *Grad Prix Award*, kde nakonec neuspěla.¹⁵⁰

Kampaní, která tuto kapitolu uzavírá, je kampaň pořádaná *Centrem pro studium veřejné bezpečnosti a občanství (CESeC)* v Rio de Janeiru a jejím cílem je vzdělávat lidi o selháních drogové války prostřednictvím veřejného umění (public art). Koncem dub-

¹⁴⁸ Frayssinet, 2012.

¹⁴⁹ Frayssinet, 2012.

¹⁵⁰ Vivario, 2012.

na 2015 zahájilo CESeC ambiciózní reklamní kampaň s názvem *Da Proibição Nasce o Tráfico*, která se skládá z pěti komiksových spotů umístěných na čtyřiceti městských autobusech. Autory těchto spotů jsou nejznámější brazilští umělci a karikaturisté, kteří svými kresbami dávají najevo iracionální charakter drogové války upřímným a pochopitelným způsobem. Na jednom spotu jsou vyobrazeny mrtvé děti nakreslené na zádech těžce ozbrojeného člena drogové policie v Rio de Janeiru, což naznačuje, že více lidí umírá v důsledku vymáhání práva než v důsledku užívání drog. Další kresba poukazuje na nemožné a nekonečné úkoly, jakým je i snaha zbavit svět drog. Kreativní kampaň, která probíhala po dobu třiceti dnů, získala dostatek pozornosti médií a vyvolala rozporuplné reakce mezi veřejností, nicméně se nedočkala žádného politického vyjádření. Zatímco v Rio de Janeiru byla kampaň přijata, v Sao Paulu byla po několika dnech odstraněna s odůvodněním, že obhajuje drogy.¹⁵¹

Podle ředitelky CESeC, Julity Lemgruberové, je hlavním cílem kampaně předložit prostřednictvím karikatur těžko uchopitelné informace a poukázat na to, že válka proti drogám způsobila více škody než by kdy mohly drogy samotné. Statistiky toto tvrzení podporují – podle nich je brazilská vojenská policie jednou z nejvíce usmrcujících na světě. Podle studie *Brazílského fóra o veřejné bezpečnosti* z roku 2014 zabila policie v posledních pěti letech jedenáct tisíc lidí. Lidé a sdružení, kteří se do kampaně zapojili, chtěli poukázat na škodlivé dopady současných drogových politik a navrhnout alternativní přístupy k řešení současné drogové situace v Brazílii. Akce s odstraněním kampaně v Sao Paulu měla paradoxně opačný výsledek, než jaký měla původně mít – kampani v Rio de Janeiru se dostalo pozornosti ve značné míře, nicméně její odstranění v Sao Paulu vyvolalo diskusi, a to jak v médiích, tak na veřejnosti. Ve výsledku tak kampaň svůj účel splnila.¹⁵²

¹⁵¹ Holmes, 2015.

¹⁵² Holmes, 2015.

5. Možnosti budoucího vývoje brazilského drogového průmyslu a doporučení

V předchozích kapitolách jsme představili historii a současnost drogového průmyslu v Brazílii. Můžeme říci, že se jedná o poměrně nový fenomén starý pouze několik desetiletí. Drogový průmysl, jak ho známe dnes, se představil v polovině dvacátého století, kdy se začalo obchodovat s marihuanou a jeho postupná transformace vedla skrze příchod kokainu, následně cracku a v současné době i nových kokainových derivátů. Ovlivněn nejen diverzitou zboží, ale i drogovou politikou, která se potýká s nejedním problémem a taktéž prochází změnami, je drogový průmysl jakousi „obchodní značkou“ tohoto jihoamerického hegemonu. V této kapitole se pokusíme nastínit možnosti tohoto oboru do budoucna a pokusíme se navrhnout doporučení, která by mohla vést řešení problému drog v Brazílii.

Jednou z možností je, že Brazílie bude pokračovat ve stávajícím trendu a spotřeba drog bude i nadále narůstat. Vláda se tuto situaci bude snažit řešit pomocí nových vládních předpisů a reforem těch starých. V tomto případě by záleželo na formě těchto zákonů. Pokud by měly stejnou efektivitu jako ty dosavadní, nemuselo by k žádnému výraznému zlepšení této situace, navíc by se pravděpodobně i nadále zvyšovala populace už tak přeplněných brazilských věznic. Pokud legislativa stále nevymezila rozdíl mezi distributorem a uživatelem drogy a i běžní uživatelé byli zatýkáni, mohlo by to přispět k tomu, že by přibýval počet potenciálních rekrutů do drogových gangů a tedy podpořeného organizovaného zločineckého vězeňského systému. S pokračujícím policejním násilím by se ani nezlepšily vztahy komunit s vládními složkami, takže by násilí a kriminalita nadále stoupaly. Jedním z mála pozitiv, která by vzešla z pokračujících trendů drogové problematiky v Brazílii, by byla pokračující úspěšnost programů na podporu prevence HIV a AIDS a snižování počtu HIV v mezinárodním měřítku.

Druhou možností je, že by se spotřeba drog začala postupně snižovat. To by však nastalo pouze v důsledku úspěšných protidrogových politik, snížení objemu drog uvnitř státu, snížení rozdílů mezi lidmi uvnitř společnosti v Brazílii či kombinace těchto faktorů. Mohlo by to vést i k umírnění policejních zásahů a tedy i ke zlepšení vztahů mezi

komunitami a policií, čímž by stoupla i důvěra společnosti k vládě. Zmírnilo by to i mnoho dalších dopadů drog, například na prevalenci HIV a AIDS, která by se v kombinaci redukce drog a úspěšných programů na prevenci mohla radikálně snížit. V důsledku úspěšných drogových politik by mohlo dojít i ke snížení přeplnění brazilských věznic. Snížení poptávky po drogách by ovlivnilo i organizovaný zločin, který by byl nucen částečně přesměrovat svoji činnost, a došlo by k celkovému omezení obchodu s drogami.

Poslední možností je, že vše zůstane stejné jako teď. Tato možnost je však nejméně pravděpodobná. Podle statistik a grafů za poslední desetiletí má drogový průmysl tendence narůstat. K tomuto tvrzení by mohlo přispět i to, že dvě největší zločinecké organizace v Brazílii ukončily dlouholetý mír a začínají spolu bojovat o nové sféry vlivu. V důsledku těchto válek bude pravděpodobně docházet k rostoucímu násilí, ruku v ruce s narůstajícím policejním násilím, což následně ovlivní další a další oblasti.

Řada autorů však přichází s několika doporučeními, jak drogovou problematiku a její dopady zmírnit. Politiky týkající se zdraví a komunitní bezpečnosti by měly být uváděny do praxe ne represivním vymáháním, ale zdravotnickými a sociálními intervencemi. V reálu se jedná o nahrazení zatýkání osob držících drogy a vymycování nelegálních plodin, které nepřináší pozitivní výsledky, opatřeními a programy, které se zaměří na snížení škodlivých dopadů, jako je předávkování, HIV a AIDS a další onemocnění, stejně tak i odstranění násilí, korupce či porušování lidských práv. Výdaje na kontraproduktivní donucovací opatření by měly být ukončeny, zatímco opatření podporující prevenci a léčebné technologie by měly být podporovány.¹⁵³

Měl by být zajištěn rovný přístup k základním lékům, zejména těm tlumícím bolest. Vláda musí stanovit jasné plány a lhůty pro odstranění domácích i mezinárodních překážek, rovněž by pak měla vyčlenit nezbytné finanční prostředky na programy zajišťující spravedlivý přístup a dostupnost k těmto lékům. Dalším důležitým krokem je přestat kriminalizovat užívání drog a jejich držení pro vlastní potřebu. Byť to má minimální vliv na míru užívání drog ve společnosti, povzbuzuje to vysoce rizikové chování, jako je například nebezpečné užívání jehel či odrazování lidí od léčení drogové závislosti. Od-

¹⁵³ Cardoso, 2017.

suzování uživatelů drog k povinné léčbě má spíše negativní dopady. Lepší dopad by měla dostupnost takovýchto služeb v rámci komunit. Výraznější dopad na drogy by mělo zlepšení přístupu k půdě, zvýšení zaměstnanosti, snížení ekonomické nerovnosti a zvýšení bezpečnosti.¹⁵⁴ Spolu se zrušením kriminalizace užívání drog je důležitá změna trestního justičního systému. Na základě vysokého počtu lidí, kteří jsou ve vyšetřovací vazbě, je potřeba zajistit a rozšířit přístup ke spravedlivým soudům a posilovat veřejnou právní pomoc. Aby se nadměrnému věznění nenásilných drogových delikventů, kteří nejsou členy organizovaných skupin, zabránilo, je potřeba celková změna soudnictví, které je založeno výhradně na tom, že trest je uložen výhradně na uvážení soudce. Tato změna by pak vedla ke snížení přeplněnosti věznic a s tím souvisejícím náborům vězňů do organizovaných skupin v rámci vězeňského systému. Přeplněnost věznic také naznačuje, že je třeba vyvinout nové účinné a spolehlivé alternativy k uvěznění.¹⁵⁵

Policejní brutalita, úmrtnost a neúčinnost jsou hlavními překážkami bezpečnostní politiky, která by měla snižovat násilí v ulicích. Je tedy potřeba reforma policie zvýšení odpovědnosti policie a dohledu nad ní. Na brazilském trhu se vyskytuje vysoký počet nelegálních střelných zbraní, což umožňuje organizovaným zločineckým skupinám snadný přístup ke zbraním. K vyřešení této situace je nutné, aby práva vlastnit zbraň byla pod větší kontrolou a prosazování přísnějšího přístupu k těmto vlastnickým právům by měl být více agresivní. Vnitrostátní brazilská legislativa by měla být přesněji definována, aby bylo jasné vymezení mezi obchodníkem a uživatelem drog. Dalším bodem, který by měl být zařazen do drogové politiky Brazílie, je zařazení preventivních programů, které by odrážely mládež od užívání drog, čímž by došlo i ke snížení výskytu trestné činnosti. Problémem však je, že na budování těchto preventivních strategií chybí prostředky. Vláda by proto měla uvolnit finance právě na tyto programy, které by následně měly pozitivní sociální i ekonomické dopady.¹⁵⁶

Vláda by se měla zaměřit na snížení síly zločineckých organizací, jakož i násilí, které vyplývá z konfliktů mezi těmito skupiny, tak i z konfliktů mezi skupinami a státem. Ces-

¹⁵⁴ Cardoso, 2017.

¹⁵⁵ Miraglia, 2016.

¹⁵⁶ Miraglia, 2016.

tou k dosažení tohoto cíle zaměření se na snížení násilí spojené s obchodováním, místo toho, aby se vláda snažila za každou cenu organizované skupiny z trhu odstranit. Donucovací prostředky by se měly zaměřit na problémové a násilné prvky obchodu, především na korupci a praní špinavých peněz. Militarizace boje proti zločineckým organizacím je málokdy efektivní a často kontraproduktivní.¹⁵⁷ Zločinecké organizace se vyvíjejí, jsou stále propracovanější a složitější, navíc rozšiřují nabídku zboží a expandují i geograficky. Je proto potřeba dalších výzkumů, díky kterým by vláda pochopila, jak tyto organizace fungují, jaké jsou jejich obchodní modely, jak se jim daří pronikat do společnosti a jaké mají dopady.¹⁵⁸

Posledním a nejdůležitějším krokem k úspěšné regulaci drogové problematiky je umožnit a podporovat různé experimenty, které by mohly regulovat trh s drogami, ať už se jedná o konopí, koku či jiné psychotropní látky. Nové snahy jsou potřebné pro umožnění legálního přístupu k drogám, které jsou v současné době nelegální. Jedná se například o asistovanou léčbu heroinem pro některé dlouhodobě závislé uživatele, což se ukázalo jako efektivní řešení v Evropě a Kanadě. Nejvíce efektivním způsobem jak snížit rozsáhlé škody způsobené nelegálními drogami a podpořit veřejné zdraví je dostat drogy pod kontrolu prostřednictvím vhodného právního předpisu.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Cardoso, 2017.

¹⁵⁸ Miraglia, 2016.

¹⁵⁹ Cardoso, 2017.

6. Závěr

Jak jsme se v této práci dozvěděli, problematika drog je palčivým problémem brazilské společnosti. Brazilský drogový průmysl se vyvíjel již od poloviny dvacátého století a stále pořád se ještě vyvíjí. Cílem této práce bylo zkoumat tento vývoj a pokusit se stanovit zásadní milníky, které podobu této problematiky utvářely. Úvodní kapitola stručně představila charakter současného drogového průmyslu v Brazílii. Druhá kapitola se již zabývala historií tohoto fenoménu, která byla pro tuto práci stěžejní. Přestože je obtížné vymezit konkrétní období ve vývoji drogového průmyslu, přiřknuli jsme charakter jednotlivých historických etap drogám, které se postupně začaly na brazilském narkotickém trhu vyskytovat – *marihuana*, *kokain* a *crack*.

Analýza jednotlivých období vedla k tomu, že nelze jasně stanovit jejich konec. S každým příchodem nové drogy na brazilský trh s narkotiky se sice drogový průmysl proměňoval a vyvíjel, nicméně nikdy nedošlo k úplnému nahrazení drogy, která se objevila předtím. Tato část poukázala spíše na to, že s každou novou návykovou látkou drogový průmysl v Brazílii sílil, na což poukazují i dostupná data. Obchod s drogami v podstatě vznikl na zelené louce v polovině dvacátého století. Marihuana byla první skutečnou drogou, která otevřela dveře nelegálnímu obchodu s narkotiky, který začal nabírat na síle na konci sedmdesátých let dvacátého století, kdy se objevil kokain. Na přelomu osmdesátých a devadesátých let dvacátého století, kdy se na trh dostal crack, rozkvetl tento byznys úplně. Vývoj drogového průmyslu však nebyl ovlivněn pouze druhem drogy, který se zde vyskytoval. Byl ovlivněn i tehdejší legislativou, politickou situací a formováním organizovaného zločinu. Samotný drogový průmysl tehdy ovlivňoval řadu oblastí, ať už se jednalo o míru zatýkání, počet vražd či prevalenci HIV. Přerod do současné podoby nastal v roce 2006, kdy byl uveden nový zákon, který radikálně změnil legislativní postoj vůči drogové problematice. Současnou situací se pak zabývala následující kapitola.

Současnost drogového průmyslu v Brazílii je značně ovlivněna postojem federální vlády, která se snaží tíživou drogovou situací řešit, nicméně se tyto snahy nesetkávají s přílišným úspěchem. Vláda není schopná vytvořit efektivní právní předpisy, které by zahrnovaly veškeré oblasti drogového průmyslu a byly schopné efektivně zacházet

s touto problematikou, ať už v oblasti zatýkání a trestání, nebo v utváření funkčních protidrogových programů. Dalším faktorem podkopávajícím efektivní boj proti drogám, je policejní násilí, které v podstatě není regulováno, ba naopak – je spíše podporováno. Stejně jako v minulosti, i nyní má drogový průmysl dopad na různé sféry brazilské společnosti. V důsledku drog stále narůstá počet vražd či kriminalita, drogy nepřímo ovlivňují i velikost vězeňské populace. Nejzásadněji dopady však mají na zdraví, děti a vzdělání. Jedním z minima pozitiv drogového průmyslu je vliv na zaměstnanost, jelikož statisíce Brazilců se živí prací na marihuanových plantážích či prodejem drog. V každém případě však můžeme říct, že vliv drog je jen jednosměrný. Stejně tak, jak má drogový průmysl vliv na společnost, vládu a ekonomiku země, má i společnost, vláda a ekonomika vliv na drogový průmysl. Všechny aspekty tedy spolu vzájemně souvisí. Drogový průmysl v Brazílii je však v centru zájmu i na mezinárodní půdě. OSN prostřednictvím UNOCD zde má řadu aktivit podporujících problém drog a jejich prevenci. Většina programů se zaměřuje na děti a mladé lidi, kteří jsou nejrizikovější skupinou. Své protidrogové iniciativy zde mají i Spojené státy americké, které v oblasti drog s Brazílií dlouhodobě spolupracují.

Drogová problematika není v žádném případě pouze krátkodobým jevem, který se v Brazílii udrží pouze několik desetiletí. Naopak, s největší pravděpodobností bude i nadále docházet k nárůstu poptávky po drogách, drogové války budou pokračovat a legislativní předpisy budou mít stále řadu nedostatků. Pokud vláda neudělá zásadní změny, ať už v protidrogové politice, v oblasti sociálních programů či například policejních složek, nemůže být boj proti drogám v Brazílii úspěšný.

7. Seznam zdrojů

Ashcroft, Patrick 2014. History of Rio de Janeiro's Military Police Part 2: From Dictatorship to Drug War. *Rio on Watch*, 5 March. <http://www.rioonwatch.org/?p=13724>.

Avert 2017. *HIV and AIDS in Brazil*. <https://www.avert.org/professionals/hiv-around-world/latin-america/brazil>.

Blickman, Tom 2006. *Smokeable cocaine and crack in Brazil*. <https://www.tni.org/files/crack-brazil.pdf>.

Boiteux, Luciana 2013. *Drugs and Prisons: The repression of drugs and the indrease of the Brazilian penitentiary population*. <https://www.tni.org/files/profiles-downloads/brazil-en.pdf>.

Brown University 2017. *Favelas in Rio de Janeiro, Past and Present*. <https://library.brown.edu/create/fivecenturiesofchange/chapters/chapter-9/favelas-in-rio-de-janeiro-past-and-present/>.

Cardoso, Fernando Henrique 2017. *Five Ways to End the Drug War; Start by Decriminalizing Drug Use*. http://www.huffingtonpost.com/fernando-henrique-cardoso/end-global-drug-war_b_5799150.html.

Carless, Will 2017. Brazil's deadly prison riot is just one piece of a bigger drug gang war. *USA Today*, 4 January. <http://www.usatoday.com/story/news/world/2017/01/04/brazil-prisons-gangs-violence-drug-war/96157596/>.

Carlini, Elisaldo Araújo 2006. *A história da maconha no Brasil*. http://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0047-20852006000400008.

Carlos, Juliana de Oliveira 2015. Drug policy and incarceration in Sao Paulo, *Brazil*. *International Drug Policy Consortium*. https://www.tni.org/files/publication-downloads/idpc-briefing-paper_drug-policy-in-brazil-2015.pdf

CatComm.org 2016. *Rio Favela Facts*. <http://catcomm.org/favela-facts/>.

Darlington, Shasta 2014. Brazil wrestles with crack epidemic as it gears up for World Cup. *CNN*, 9 May. <http://edition.cnn.com/2014/05/09/world/americas/brazil-crack-cocaine-world-cup/>.

Dos Santos, Maíra Mendes, Quintana, Maria Ines, Moreira, Fernanda Goncalves, Tabora, José Geraldo Vernet, Mari, Jair de Jesus, Andreoli, Sérgio Baxter 2014. *Drug-Related Disorders and the Criminal and Clinical Background of the Prison Population of Sao Paulo State, Brazil*. <http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0113066>.

Downie, Andrew 2002. Brazil's drug users will get help, instead of jail. *The Christian Science Monitor*, 4 January. <http://www.csmonitor.com/2002/0104/p7s2-woam.html>.

Drogy 2009a. *Pravda o kokainu*. <http://www.drogy.cz/downloads/kokain.pdf>.

Drogy 2009b. *Pravda o cracku*. <http://www.drogy.cz/downloads/crack.pdf>.

Drug Free World 2016. *Rio Olympics inspire a massive campaign to end drug abuse*. <http://www.drugfreeworld.org/news/2016-rio-olympics-campaign-to-end-drug-abuse.html>.

Duhn John 1997. The rocky road – crack in Brazil. *Psychiatric Bulletin* 21, s. 373–374.

Fernandes, Eduardo de Oliveira 2016. Terrorist Acts of Organized Crime in Brazil. *Diálogo*, 1 December. <https://dialogo-americas.com/en/articles/terrorist-acts-organized-crime-brazil>.

Fonseca, Maria Goretti P., Bastos, Francisco I. 2007. Twenty-five years of the AIDS epidemic in Brazil: principal epidemiological findings, 1980-2005. *Cadernos de Saúde Pública* 23 (3), p. 333–344.

Frayssinet, Fabiana 2012. Brazil Launches Campaign to Decriminalise Drug Use. *Inter Press Service*, 12 July. <http://www.ipsnews.net/2012/07/brazil-launches-campaign-to-decriminalise-drug-use/>.

Gorman, Elizabeth 2014. Drug wars and police killings in Brazil. *Al Jazeera*, 26 June. <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2014/06/drug-wars-police-killings-brazil-2014625104155805323.html>.

Hacker, Mariana A., Leite, Iuri C., Renton, Adrian, de Torres, Tania Guillén, Gracie, Renata, Bastos, Francisco I. 2006. Reconstructing the AIDS epidemic among injection drug users in Brazil. *Cadernos de Saúde Pública* 22 (4), p.751–760.

Holmes, Catesby 2015. *An Anti-Drug War Ad Campaign Vanishes in Brazil*. Open Society Foundations, 5 June. <https://www.opensocietyfoundations.org/voices/anti-drug-war-ad-campaign-mysteriously-vanishes-brazil>.

InSight Crime 2016. *Brazil*. <http://www.insightcrime.org/brazil-organized-crime-news/brazil#History>.

Jungbauer, Radomír 2013. *Latinská Amerika a USA*. Zlín: Tigris.

Leeds, Elizabeth 2016. What Can be Learned from Brazil's „Pacification“ Police Model?. *Washington Office on Latin America*, 11 March. <https://www.wola.org/analysis/what-can-be-learned-from-brazils-pacification-police-model/>.

Livingstone, Grace 2011. Zadní dvorek Ameriky: USA a Latinská Amerika od Monroeovy doktríny po válku s terorem. Všeň: Grimmus.

Maresch, Patricia 2011. Oxi: New Drug Terrifies Brazil. *The Rio Times*, 26 April. <http://riotimesonline.com/brazil-news/rio-politics/oxi-new-drug-terrifies-brazil/>.

Martinez, Ricardo 2017. Prison drug wars. *Vice News*, 12 January. <https://news.vice.com/story/brazils-largest-cocaine-cartels-are-waging-a-bloody-war-in-the-countrys-prisons>.

Meyer, Peter John 2012. Brazil-U.S. Relations. *Congressional Research Service*, p. 1–31.

Miraglia, Paula 2016. *Drugs and Drug Trafficking in Brazil: Trends and Policies*. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/Miraglia-Brazil-final.pdf>.

Misse, Michel, Vargas, Joana D. 2010. *Drug Use and Trafficking in Rio de Janeiro*. http://www.vibrant.org.br/downloads/v7n2_misse.pdf.

Munoz, César 2016. Ten Years of Drug Policy Failure in Brazil. *Human Rights Watch*, 28 August. <https://www.hrw.org/news/2016/08/28/ten-years-drug-policy-failure-brazil>.

Munoz, César, Canineu, Maria Laura 2016. Brazil's Senseless War. *Human Rights Watch*, 19 April. <https://www.hrw.org/news/2016/04/19/brazils-senseless-war>.

Murray, Joseph, de Castro Cerqueira, Daniel Ricardo, Kahn, Tulio 2013. Crime and violence in Brazil: Systematic review of time trends, prevalence rates and risk factors. *Aggress Violent Behavior* 18 (5), p. 471–483.

Nascimento, Elma Lia 1997. Just Saying Yes. *Brazzil*, 31 January. <http://www.brazzil.com/cvrjan97.htm>.

Phillips, Tom 2011. Oxi: Twice as powerful as crack cocaine at just a fraction of the price. *The Guardian*, 30 May. <https://www.theguardian.com/society/2011/may/30/oxi-crack-cocaine-south-america>.

Rada vlády pro koordinaci boje s korupcí 2016. *Index CPI a BPI*. <http://www.korupce.cz/cz/zahranicni-spoluprace/index-cpi-bpi/index-cpi-a-bpi-105998/>.

Romero, Simon 2016. Beyond Olympic Glow, a Vicious Drug War Rages in Rio. *New York Times*, 11 August. https://www.nytimes.com/2016/08/12/world/americas/brazil-rio-olympics-crime-poverty-favelas.html?_r=2.

SDSN 2017. *Pereira Passos Institute*. <http://unsdsn.org/where-we-work/members/pereira-passos-institute-2/>.

Seelke, Clare Ribando 2008. Brazil-U.S. Relations. *Congressional Research Service*, p. 1–22.

Stop the Drug War 2006. *Feature: Brazilian President Signs New Drug Law – No Jail for Users*, 31 August.

http://stopthedrugwar.org/chronicle/2006/aug/31/feature_brazilian_president_sign.

Szabó, Ilona 2014. Drug policy in Brazil: A long-overdue discussion. *Transform Drug Policy Foundation*, 18 February. <http://www.tdpf.org.uk/blog/drug-policy-brazil-long-overdue-discussion>.

TNI 2007. *Brazil and Drugs overview*. <https://www.tni.org/en/article/brazil-and-drugs-overview>.

TNI 2016a. *Brazil*. <http://druglawreform.info/en/country-information/latin-america/brazil/item/201-brazil>.

TNI 2016b. *Drug Laws and Prisons in Brazil*. <http://druglawreform.info/en/country-information/latin-america/brazil/item/863-drug-laws-and-prisons-in-brazil>.

The Americas Posts 2016. *Drugs from Peru, Colombia and Bolivia: arrest of brazilian druglord operating from Paraguay*. <http://www.theamericaspostes.com/2074/drugs-from-peru-colombia-and-bolivia-arrest-of-brazilian-druglord-operating-from-paraguay/>.

The Global Economy 2016. *Brazil: Government effectiveness*. http://www.theglobaleconomy.com/Brazil/wb_government_effectiveness/.

The Global Economy 2017. *Czech Republic: Government effectiveness*. http://www.theglobaleconomy.com/Czech-Republic/wb_government_effectiveness/.

The Guardian 2011. *Brazilian police invade Rio's biggest slum*, 13 November. <https://www.theguardian.com/world/2011/nov/13/rio-raid-rocinha-drug-wars-brazil>.

The Guardian 2017. *At least 30 inmates killed in Brazil prison riot as gang war death toll rises*, 15 January. <https://www.theguardian.com/world/2017/jan/15/brazil-prison-riot-alcacuz-drug-gang>.

Trading Economics 2016. *Brazil Corruption Index*.
<http://www.tradingeconomics.com/brazil/corruption-index>.

Trading Economics 2017. *Czech Republic Corruption Index*.
<http://www.tradingeconomics.com/czech-republic/corruption-index>.

UN-Habitat 2012. *UN-Habitat at a glance*. <https://unhabitat.org/about-us/un-habitat-at-a-glance/>.

UNODC 2004a. *United Nations convention against transnational organized crime and the protocols thereto*.
https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/organised-crimelme/UNITED_NATIONS_CONVENTION_AGAINST_TRANSNATIONAL_ORGANIZED_CRIME_AND_THE_PROTOCOLS_THERETO.pdf.

UNODC 2004b. *Brazil: music with a message*.
<http://www.unodc.org/newsletter/200403/page008.html>.

UNODC 2008. *Playing against drugs in Brazil's mini-Euro Cup*.
<https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/playing-against-drugs-in-brazils-mini-euro-cup.html>.

UNODC 2013. *UNODC Brazil launches project to prevent drug use by strengthening family skills*. <https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2013/August/unodc-brazil-launches-project-to-prevent-drug-use-by-strengthening-family-skills.html>.

UNODC 2014. *UNODC and Brazil's Ministry of Health expand Brazilian version of drug use prevention program in schools*. <https://www.unodc.org/lpo-brazil/en/frontpage/2014/08/21-unodc-e-ministerio-da-saude-expandem-versao-brasileira-de-programa-de-prevencao-ao-uso-de-drogas-nas-escolas.html>.

UNODC 2017a. *Organized Crime*. <https://www.unodc.org/unodc/ar/organized-crime/index.html>.

UNODC 2017b. *UNODC and the response to drugs*. <http://www.unodc.org/lpo-brazil/en/drogas/index.html>.

Vivario 2012. *Campaign Hoping to Change Brazil's Drug Law Wins Gold in the Columnist-Advertising Award*. <http://vivario.org.br/en/campaign-hoping-to-change-brazils-drug-law-wins-gold-in-the-columnist-advertising-award/>.

Waiselfisz, Julio Jacobo 2015. *Mapa da violencia 2016*. http://www.mapadaviolencia.org.br/pdf2016/Mapa2016_armas_web.pdf.

World Health Rankings 2014. *Drug use*. <http://www.worldlifeexpectancy.com/cause-of-death/drug-use/by-country/>.

Zaluar, Alba 1999. *Violence Related to Illegal Drugs, „Easy Money“ and Justice in Brazil: 1980-1995*. <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001191/119104Eo.pdf>.